

AKATALPA

Eylül 2024 - Sayı 297

Aylık Şiir ve Eleştiri Dergisi

ISSN 1305 - 7685

Yeprem TÜRK

Muharrem SÖNMEZ

KALAN

İnsandan sonra
Ne kalırsa geriye
O da hoştur ya
Düşünün etrafta
Tek âdem yok
Saf doğa, yaprak, geyik...
Her şey kendi başına
Retorik yok uygarlık yok
Çiğ ve mecaz bir krallık

Samet ALTINTAŞ

PESPERDE

Loş bir hasta odası
Ve dağınık bir kuş sürüsüydü yüzün
Ben işte bu boşluğun bahçesinde öğrendim ölmeyi
İnsanla dağ, hayatla kader arasındaki mesafeyi.

Çıplaklığın hüzünlü bir tarafı var
Gözle görünmeyen ıstırap
Memelerinde ve kasıklarında ayyuka çıkar
Sükût gibi, bedenin
Yalnızlığı arttırılmış bir mevsim.

Terli sırlarım çözülsürse boynunda bir serçenin
Hiç eskimeden ağzımda dağılır kokun
O vakit el değiştirir sırtımdaki yalan
Kamburu ayartılmış kuş tüyleri
Ve nefesinden bir çizik, durmadan.

Giderken
Yaralanmış bir oğula seslendi dünya
Artık burada
Yaradan bahsedilemez
Yâr, uzakta ve zorba

BİR GÜN DAHA

bir gün daha yaşayacaksam *rıfat*
son ses haykıracağım
güzel şeyler öldürülemez

her gün ayağa kaldırarak yıkılmış kalpleri
kederden bükülmüş boyunları
çocuklara anlatacağım hayır boşuna değil
bir uçurtma daha yapacak zaman
beklemek yağmurun yağışını
ne ki ölmüş sandıkları hayatta
dikilerek karşısına bizi kuşatan kötülüğün
hayır hiçbir ânı sizin olmayacak bu özgürlüğün
ve tükenip gideceksiniz korkuyla yaşamaktan

eğer bir gün daha yaşayacaksam *rıfat*
bir anlamı olsun diye bu yalnızlığın
bütün yanlışların birleştiği günde
seni savunmaya gelsin sevgiyle yaşattığın her şey
şunlar gözleri bir çiçeğe kırmadan baktığın
şunlar gülüşleri kuşların karışıp giden buluta
artık öldürülmesi zor bir yerdesin
bunu hiç anlamayacaklar

eğer bir gün daha yaşayacaksam *rıfat*
güzel şeylerin bundan habersizliği gibi güzel
bir daha aynı olmaz bir daha diyenler
öğrenecekler mi bilmem ama
sana baktıkça dünya ne kadar az
duruyorum pencerelerinde
yeniden gül ekmek isteğiyle uyanmış birinin
yeni bir felsefe edinmiş bunu
bu bile yeter deyip örtmüş üzerini
umudu olanı öldüremezsin...

Serdar Abay, Meryem Açar, Gülçin Yağmur Akbulut, Leyla Nisa Aktaş, Necati Albayrak, Samet Altıntaş, Metin Arpacı, Ali Asker Barut, Dilek Bayram, Arda Cevahir, Tahir Musa Ceylan, Cemile Çakır, Âba Müslim Çelik, Fikret Çelik, Hasan Çelikkol, Fazlı Çoban, Filiz Kalkışım Çolak, Ramis Dara, Gonca Dolu, Hasan Efe, Bülent Elitok, Çağrı Emin, Barış Erdoğan, Nihan Işiker, Gülsüm Işıldar, İlhan Kemal, Hülya Köksal, Hüseyin Kural, Emin Orhan, Bahadır Özdemir, M. Ali Özdoğan, Mehmet Rayman, Serkan Savaşeri, Mutallip Saydulla, Muharrem Sönmez, Halil Şahan, Şerif Tezgörenler, İbrahim Tığ, Bilge Tuna, Mehmet Akif Tutumlu, Yeprem Türk, Mustafa Burak Yoldaş.

Sürekli olarak çelişkilerden söz edilmesi gereken bir çağdan geçiyoruz. Bilginin görece çoğullaştığı, çoğaldığı, tikelliğin bizi yine görece daha yüksek çelişkin birliklerin anlatımına zorladığı, birer 'düşünce mühendisine' dönüştüğümüz bir dönemde yaşıyoruz. Bir işçi, deniz subayı, öğretmen ya da araştırmacı olsak da, 'üzerimize vazife olmayan' düşünceler üretmeye bizi yөнseyen, politik ve toplumsal, diyalektik diyebileceğimiz çalkantı içerisindeyiz. Egemen varlık, her konumda ya da koşulda, bize, 'İşinizi yapın ve başka şeyle ilgilenmeyin,' öğüdünü buyuruyor. Her ne kadar modern dünyada yaşıyor görünsek de, çalışma hayatı ya da günlük deneyimimiz, baskıcı rejimler ablukasında. Birer gönüllü hizmetkâr, sınırları alınmış hissiz köleler olmamız isteniyor ancak yaşamak için sadece işimizi yapmak yetersiz kalıyor. Yazmaya itiliyoruz, zira yazmak, çağdışı yapılanmalara karşı bir çağdaşlık direnci olarak açığa çıkıyor. İşçi yazıyor, subay yazıyor, doktor ya da ev hanımı... İster şiir, deneme ya da öykü. Kitap yazarlar, çıkararlar, tanınanlar ya da beride kalanlar...

Ancak dışsala karşı içsel bir direnç olarak açığa çıksa da, bu deneyim, kendi tarzında bir başka düşünce çelişmesiyle yüz yüze gelir. Örneğin bir deniz subayı yazar olarak kendini konumladığında, dışsal çelişkiyi açıklamaktadır ve belli tarzda yazarlık dediğimizi gerçekleştirmektedir ancak yazarlığın düşünce pratiği içinde değerlendirildiğinde, çağdaşlığın dışında kalmaktadır. Şu kitabı yazmış olmak deniz subayı için bir karşı duruştur, ne var ki edebiyatın içsel yapılarına, ön koşullarına ön kabul gösterdiği sürece, yazarlığı subaylığın ötesine geçememekte ve dışsal kalmaktadır. Elimizde, özsel olmayan bir kimlik olarak kitap yazar bir subaydan fazlası yoktur, o kadar. Nitekim edebiyatçılık, siyasal egemenlerle olduğu kadar, kendi kültürel eyleminin egemenleriyle de çelişmek gibi olumsuz bir bilinci öngerektirir.

Eğer edebiyatçı, toplumda birbiriyle çatışan sınıflar olduğunu görmezden gelir, bu işin burjuvalığın çıkarlarına hizmet üzere temel görevi toplumsallığı parçalamak olan yapıların egemenliği adına sürdürdüğünü görür de eleştirmese, bu edebiyatçı ne denli tanınırsa tanınsın, ev hanımı ya da doktor olmaktan öteye gidemeyecektir. Şiirler yazdığı, kitaplar bastığı, imzalar verdiği sürece, işini yapmaktan ötürü belli ölçüde şair sıfatı taşıyacaktır ama bu sıfat dışarıdan bakanlar için geçerli olacaktır.

Yaşamın, aktif siyasal çelişmeleri vardır ve egemen yapı, edebiyatı edebiyat olsun diye değil burjuva siyaseti olarak görüp uyguluyorsa, yazarın ve şairin de kalemini bu siyasete karşı oynatması, edebiyatçı olmanın birincil koşuludur. Yazmak, aktif siyasal bir eylemdir, ki çağın öteki düşünce yolaçlarından bağımsız edimlenemez.

Şöyle denildiğini duyar gibiyiz: "Ne yani, edebiyatı ideolojilerin emrine mi koşacağız, o zaman elimizde edebiyatçı yerine bir siyasiden başka kim kalır?" Sözüm ona, edebiyatı siyasal olmamakla bağlayan bu düşünce sahipleri, edebiyatın öznelliğini siyasal olmamakla siyasileştiren burjuva sözcülerinden başkası değildir. Edebiyat siyasal olmamalıdır sözünün kimin siyaseti olduğu ortadadır, zira siyasal eylem olmadıkça yazılan edebiyat mıdır? Edebiyatçı, praksis sahibi olmamalıdır, küpeli bir eşcinsel, hoppa bir gezi tutkunu, bohem bir nihilist, anarşist, karı kızın koynuna girdiği bir zararsız olduğu sürece, bu görüğe göre edebiyatçıdır. Ünlensin,

pınar suyu gibi duru kardeşim
gözyaşlarımla yunuyorum bu dizeleri
Çengelköy gömütlüğünde gayrı
koynunda ışığın yat uyu...
Niğde bağlarında gölgenin izi
Koyunlu'da gizli kaldı

yüreğimi kanatan ölüm sesli
o kuşun ötüşü mü?
eski seher yelleri yok kim
sonsuzluğu kucaklayışı ola
kanatsız hayalin göğün kokusu
Ruhunu öpüşlerim senin
unutmabeni çiçekleri erişip denize
beyaz kırlent üzerinde
mavi inciye dönüşünce
hay lili

Akıyor Boğaz'ın suyu
içerime bir şeyler ille
olacakmış gibidir
tedirgin, ısırtıcı, kuşkulu
gülünün yıldızları
emzirdiği

gezinsin, yiyip içip eğlenin, olmak istediğini olmuş görünsün.

Oysa ki insan, olmak istediği değildir sadece, olmak zorunda olduğudur da. Bağlı olduğu ekonomik ve sosyal ilişkiler söz konusudur. Aktif siyasal bütünle kuşatılmıştır, varlığının her aşaması, hatta özneliği bile, dış zorunlulukların iç yansıması olarak belirlenmiştir. Sömürülmektedir ve bu sömürü, artı değer üretmenin ötesine gitmektedir. Amaçları yönünden, başka amaçlar uğruna yabancılaştırılmaktadır, başka bir yöne, çelişkileri üzerinde burjuva çıkarlarının hizmetine yönlendirilmektedir.

Edebiyatçı, örneğin şair olarak, bu çelişkileri gördüğü için şair olmaz ya da şair olduğu için şiir yazmaya oturmaz. O, tüm bunları yazarken gördüğü ve kendinde keşfettiği için, kendi teninde hissettiği için dile getirir ve şairlik eder. Şair olmanın öteki vücudu olarak yaşadığı için bunları kendinde keşfeder, eğer hissetmiyor ve dile getirmiyorsa da, ondan şair olarak söz etmek olanaksızdır.

Bu noktada, şair ya da öykücü, varlığının iki yönü olarak siyasal çelişkilere sırt sırta yapışıktır, bir yandan yazmak zorundadır, çünkü söz konusu karşıtlıkları yazma sırasında keşfetmektedir, şiir olarak dile getirecektir, diğer yandan, yazmaktan başka çıkar yol bulamadığı siyasal ızdırabı da yaşayacaktır, çünkü ona sırt dönmemektedir.

Böylelikle, aslında şairden siyasetle ya da toplumsal praksisle ilgilenmemesini istemek, sağır ve dilsiz olmasını istemek demektir. Bununsa kimlerin çıkarına hizmet olacağı bellidir. Ağaçlardan, kuşlardan, insansı hakikatin koyu perdeler ardında kaldığı günlük dramlardan söz edildiği sürece, insansı hakikati bizzat teninde yaşayan, sömürülen ve kendisinin olmayan amaçlar uğruna yabancılaştırılan gerçek insanlar, örneğin alt sınıflar, egemen yapının surları dışında tutulabilecektir. Soru şudur: Kaçış, şair için olanaklı mıdır?

Ali Asker BARUT

ŞARABİ BİR ŞAİR

Can Yücel'e

Şarabi bir şairim
Sakallarımın ellerime
Kadar
Güneşler içindeyim

Şarabi bir şairim
Lirik bir kamyon gibi
İniyorum evlerden
Kuzguncuk'a

Suyun beyazlattığı
Bu anason
Benim bu sol yanımda
Sol umudum

Şarabi bir şairim
Bak gene akşam
Gene başlıyorum
Ay ışığı ve kurbağalarla
Konuşmağa

Şarabi bir şairim
Şiir tek işim gücümdür
Gözlerimde yapayalnız
Gezen bir eşkıya
Bir dargınlık gibi
Durup dağların gölgesini
Hep önüme düşürür

İlhan KEMAL

BOYALI TAŞ

Bu yazıklanmalar da bu arada kalır, he
Bu sıkışıklık, bu darlık, bu daralmışlık
Bir baba dünyada kaşları yıkık kalır
Kederi kadar eski kasketini yere çalar
Ve, der: Hebadır Ortadoğu! - Doğrudur! –

Cana domdom kurşunu sıkılır, acıya eklemek bandırılır
Burada, yaşam ejderhanın alev ağzından alınır
Filistin'de kan, vicdanistanda ar yağmuru!
Bir adaletsiz zuhur, halk burada tozdu, savrulur

Suriye'de beş taş oyunu, her biri başka boyalı
Türkiye'ye doğru hızlı hızlı yuvarlanır, he
Uyansana! Diye ünler şair, sanmam ki duyulur

Hezeyandır figan atlasında umut etmek
De, yine de kıyılmaz kestirip atmaya, inanılmaz
Gün olsun iyi şeyler olsun! Daha neler umulur
Umut etmek iyidir çocuk, aklında tut unutma:
Uyanırsan gece gün, yas evinde düğün olur!

Bartış ERDOĞAN

BİZ BÜYÜK BİR HEVESTİK FİRUZE

zaman nedir firuze bizim yaşamadığımız
bütün nehirler akıp geçerken içimizden
turunçlar ziyan olmuş kurak bahçelerde
elmalar dal uçlarında, uzanamadığımız

iki şey göğsümün kuruluşuna iyi gelirdi
biri ırmak yeşili gözlerin, diğeri gülüşün
sen ey sözcük sözcük sarmaladığım peri
dirilt beni yas evinde, dirilt de uyanayım

bana dolu dolu gam içiren sendin firuze
üç baharı devirsek de biz hiç ayıkmadık
adım bir addan öteydi sanki sümbülteber
gönlümde gökkuşağı, dilimde şekerpare

beni soğuk renklerle aldatıp gitme firuze
sabahları kehribar karasıyla kalakalırım
ah derim şiir damarlarım açıldı açılacak
gözlerim de kapandı kapanacak nedense

biz büyük bir hevestik dağılıverdik firuze
saza inandık söze güvendik çok yorulduk
şafak kan kırmızı, gözlerin aydınlığa gebe
dirilt beni kalbinde dirilt şu son gecelerde

Hasan ÇELİKKOL

GERİYE KALAN HER ŞEY SOLUK GRİ

Mahrem bir anı defterim var gizli çekmecemde
Ne zaman okumaya başlasam üstüme çöküyor ilk günahın
ağırlığı
Sırların ortasında unuttuğumu sandığım kefaretim
Cennetin kapısını kapayan parantez

Öyle ya yetişkinler dünyasında asla kabul görmedim
Ben, yok hükmünde çocuk kaldım
Oysa hepimiz aynı ahşap masada sarhoştuk
Belki bazen, belki sessiz, belki suskun, bazen çıplak
Belki yalandan, bazen kör, belki her yaz daha çok
günahkâr

Bir gün son çanım çaldığımı hissettim, bir yıldız kaydı,
düşler kayboldu
Günahları saymayı da boş verdim
Geriye kalan her şey soluk griydi benim için
Düşünmeye başladım, hep düşündüm ilkleri, ilk sevgilimi,
ilk öpüşmeyi
Kafamda uzaktan uzağa gelen bir ses, yitik cennetin
kapısını araladı
Bir umut, belki bazen belki hemen
Tüm haram sözcükler aşk öpücüklerim oldu

İLİŞKİLER SİSTEMİNDE SANATSAL ÜRETİM

Hasan EFE

Birbiriyle zıt işleyen sistemler hem ileri gider hem de geriye çekilebilir. Birey ve toplum açısından bakıldığında bu işleyiş karşılıklıdır.

Birey bir başka bireyle işleşir. Bu karşılıklı etkileşimlerle nicel artış ortaya çıkar. Nitelik artışıysa gelişen süreçle bağlıdır.

Bireyler kavramını, mikro ve makro topluluklar; sivil toplum örgütleri, platformlar... anlamında ele alıyorum.

İşleyiş *karşılıklı etkilenme ya da etkileme* şeklinde görülür.

Etkilenme ile etkilemenin önem ve önceliği *yerle zamana* bağlıdır. Öte yandan belirli bir *çevrede* gerçekleşir. Bu işleyiş nesne / madde ve öznenin içselliği ile doğrudan bağlantılıdır. Bu sistemde bireyin topluma, toplumun da bireye ne kadar izin verecekleri, birinin diğerine ne derece kesin sınırlar çiziceği, öte yandan birbirleriyle nerede uzlaşacakları gözden uzak tutulmamalıdır.

Ayrıca ortak çıkarlar içinde bir gelişim yaşanabileceğinin pazarlığı da yapılır. Burada birey ve toplum kendi güçleri doğrultusunda adım atar.

Gücü artan, bir ya da birkaç adım öne çıkar. Erk durumuna da gelebilir. Gücü azalansa olduğu yerde kalabileceği gibi karşısındakinin etkisine göre düşük adımlarla geri çekilir veya çekilir gibi yapar. Bir süre sonra her iki taraf da kendi iç güçleri doğrultusunda yeni stratejiler gerçekleştirir. Zaman, yer ve çevre her ikisinde de önemlidir. Bu üç unsuru (yer, zaman, çevre) dengeleyemeyenlerde sorunlar ve kayıplar ortaya çıkar.

Çevreyle uyumun oluşumunda iki eğilim göz önünde tutulur.

Bunlar *uyum* ve *özümsemedir!*

Özümsemede çevreyi kendi organizmasına uyarlama vardır. *Uyumda* ise organizma çevreye ve onun taleplerine uyum gösterir.

İncelikli bir süreçle taraflar uyum eğiliminin sınırlarının nerede bulunduğu konusunda *karşılıklı netlik* oluşturur. *Birey*, içinde bulunduğu grup tarafından aldatılıp yalan söylüyor ya da yasa dışı ilişkiler içinde yer alıyorsa, o da ilerde aynı şeyleri içinde bulunduğu kendi grubuna yapacaktır.

Her sistemde bu durum oluşabilir.

Güçlü toplumun içinde uyumsuzluk görülebileceği gibi bireyin kendi *iç dünyasında* ve yer aldığı toplulukta (Platform, dernek, meslek örgütü, odalar vb) da görülebilir.

Hangi grupta olursa olsun bireyin çevreyle ilişkilerinde, onun çevreye kattığı etkiler kendi yaşam öyküsünü yaratır. Böylece çevre tarafından tanınır ve kendisini tanımamını sağlayan izler ve işler bırakır.

Gelişim sürecinde oluşturulan çevrenin gücü ve bütünlüğündeki aşamalar daha sonra tekrar çözülür ve oluşturulan bütünlük yıkılarak yeni bir çerçevenin gerçekleşmesi için farklı işleyişler başlar. Bu hem birey hem de toplum açısından olasıdır.

Olabilecek çevre değişiklikleri kişiyi geliştirebileceği gibi duraklatır veya geriye de çekebilir. Sistemdeki bu süreç siyasi erk ile toplum, toplumla birey, bireyle gruplar şeklindedir. Bu aşamada hem birey hem de toplumun (toplumdaki bireylerin) zihin araçları (algı, bellek, düşünme...) da farklılık gösterir. Böylece ortaya çıkacak düşünce ve davranış değişiklikleri birey ve toplumun *iç gücünü* de etkiler.

Tahir Musa CEYLAN

DÜŞEYDE DÜŞERKEN

Altmışımda toprağa düşmeye devam ediyorum o koca yuvarlağa yaklaştım yarım metre bugün de kendimden kurtulup kendim olmayana doğru toprak ne geniş ağız ne uzun bağırsak, hamutumlu yuttu yutacak tozanımla emdi beni, düzineyle senede, küsuru desteyle günde

Çok yaklaştım, karıncanın topalını görüyorum ağlayan taşı, kuru çiçeğin açamayıp hıçkırışını örümcek ağının senfonik seste çırpınışı, duyuyorum fantezi mayalamış beni, aşkla kavga hayatla ölüm kadar bunar gibi olsam da hâlâ bir hakikatin çocuğuyum

Elim yüzüm düzgün olduğundan olacak düşeyde düşerken yatayda yol soruyorlar bana karşılıksız bırakmıyor, yalan yanlış cevap veriyorum yolu bir düşenin aşamayacağını düşenden başka kim bilir düşenler yol dahil herkes ve her şeyle kavgayı kaybeder düşenin sahibi sözde tanrı, insanın kavgası tanrının dansı var her elde birer düşküne saplanacak hançer

Bir kol boyu daha yaklaştım nerdeyse çarpacağım zifiri karanlık var, insan gözleri, karınca yuvaları kocakarı soğukları, rahimler, bütün içler ve ilk mayalandığımız mağarada dinler mağara dolusu canlıyız çarptım, toprağın altında yabansı şeffaf fareler

Toplumun iç gücünü belirleyense onun içinde yer alan bireylerin frekansdır.

Akıp giden *ilişkiler sistemi içerisinde*, toplum ve çevrenin değişebileceği gibi birey de değişecektir.

Zamanın ruhuna yansıyan bu *sistem işleyişiyle* bireyde yeni bir kişilik oluşacaktır. Bu bireysel kişiliğin gücü, toplumu da evrilebileceği göz ardı edilmemelidir.

Bunu bütün sanat dallarında; Türk ve dünya edebiyatında da görebiliyoruz.

Örneğin görsel ve yazılı sanatlarda ortaya çıkan akımlar Realizm, Sürrealizm, Romantizm... Biraz daha daraltırsak bizde Halk Edebiyatı, Divan Edebiyatı... Yedi Meşaleciler, Beş Hececiler... günümüze doğru Birinci Yeni, İkinci Yeni, Toplumcu Edebiyat...

12 Eylül Askeri Darbesiyle yönetime gelen siyasi erk süreç içinde birey ve toplumun yaşam biçimini olumsuz yönde etkilediği gibi edebiyat ve sanat alanına büyük darbe vurdu.

Darbe öncesindeki sistematik işleyiş kırılarak darbe sonrası birey ve toplumda düşünce, davranış ve duygu değişikliğine yol açtı. Bu ortamda öne çıkan şiirler, türküler, ağıtlar, ninnilerle... birey ve toplum yeni bir yapılanmayla kendini gösterdi.

Ahmet Telli'nin *Su Çürüdü*, Nevzat Çelik'in *Şafak Türküsü* ve yüzlerce, binlerce yapıtta *ilişkiler sisteminin* etkilerini görebiliyoruz.

Gonca DOLU

AYAK SESLERİMDİR SUSKUNLUĞUM

Söyleyin tanrıları yaratan insan
susturulan ölümler çölünde kırmızıya verdi kendini
gök ve toprak

incitildi inanç ve benliğimiz
kan içinde yüzen sal gibi
bilincin dirilişi

unutmaz öldürücülüğü ölüm saçıcılar
bilirim
ruhu ağlar
şimdi masumiyetin
hıçırınlarıyla titrer bütün hücreleri yeryüzünün

başka ben
ayakta kalır şeytanla savaşıyor
uyandır haydi
uyuklayan ötekileri
sessizliğin gürültüsü çok fazla

sırta kadem basan gelecek
aşk ve şiiri içine çek
şarkı söylesin
hüzün yolculuğundaki kalpler

gizemli bir kadını okşar gibi ruhuna dokun
yeni tarih akışının
beklenen sanat aşkı kıracak beyazda siyahı
aydınlanacak evren.

Gülsüm IŞILDAR

ISLAK BİR AT

Fısıltı ormanında nefes nefese
Yavaşça kaydırıyor dizinin üstünden yere
Sütten kesilmemiş bir incir yaprağı
Ve en ilkel dille sesleniyor,
Uzaklıkla yakınlığın garip birlikteliğine...

Dikenlerinden soyunmuş bir gül
Akşamdan kalma gözlerle toplarken
Ezber bozan sözlerin kemiklerini,
Islak bir ata biniyor
Tanıklığına soyunan zamana
Sevdirirken kendini...

Sızısı derinliği öğreten sahilde
Yağmurdan soyunan bir bulut
Usulca yere bırakıyor ağzındaki,
Yakınları doldurmak için boşaltıyor
Uzaklarla doldurduğu içini...

Meryem AĞAR

BABAM ÖLELİ TAM ON YIL OLDU

Babam öleli tam on yıl oldu
Kaç kişi biliyor asırlardır yasta olduğumu?

Adım meryem, çeyrek asır atlattım, yirmi beşimdeyim
İlk kez beş yaşında ölmeyi düşünmüştüm oysa
Annemin vitrindeki porselen takımını bozduğumda
O kahve fincanını istemeden kırdığımda
Babam çeyzime almıştı diyerek iç geçirmiş
Bahçedeki kayısı ağacının altında kızmıştı annem bana
Dedem yeni ölmüştü
Bir cellat kadar günahkârdım ve mahkûm edilmeliydim
acıya
ağlamış ve alsın canımı diye yalvarmıştım Allah'a.

O zamanlar insanın babası ne zaman yaşar ne zaman ölür
bilmezdim
Oysa şunun hep bilincindeydim:
Babam annemin rahmine terk etti beni ve bir daha dönmedi
bana
Çıktım oradan ve ağladım; yetim diye fısıldadı dünya
kulağıma.

Babam hiçbir zaman fincan takımını almayacaktı bana.

Ona ulaşmak için hep koştum
yol kayıp gittiğinde ayaklarımın altından
daha on beş yaşındaydım ve matematiğim hep çok iyiydi
benim
Topladım çıkardım çarptım
Her yerde aradım da
Hiçbir yerde bulamadım babamı.

Babam öldüğünde kırk iki yaşındaydı
ben henüz on beşimdeydim ve çoktan yetim
Babam öldü, ben matematiğe artık inanmayacak kadar
yaşlandım,
cevap doğruydü:
Kim, nereden bilebilir asırlardır yasta olduğumu.

Fikret ÇELİK

KADIN

Sessizce bir yürüyüşü vardı
Arnavut kaldırımlı sokakta,
Çıtkırıldım.

Hüznün alıkoyduğu
İpince narin bedeni,
Yumuk yumuk elleri,
Elleri göğsünde
Göğsü, gül goncası.

Titrek kirpiklerinin arasında
Camdan saydam gözleri,
Gözleri deniz mavisi
Ve alnı, öpülesi alnı...

DÜŞÜNDÜRMEİNİN ŞİİRİ

Halil ŞAHAN

DÖNÜŞSÜZ BİR DÖNEMEÇ

*gün: akıl almaz sürgün
hem sürekli hem gelgeç
ağlamaklı ve güleç
gün: yarım kalmış bütün*

*hem sürekli hem gelgeç
ne sevecen ne küskün
gün: yarım kalmış bütün
aşkı tüketen süreç*

*ne sevecen ne küskün
beklenmedik ya da geç
aşkı tüketen süreç
bir savurganlıktır gün*

*beklenmedik ya da geç
acıyı tartan hüznün
bir savurganlıktır gün
dönüşsüz bir dönemeç*

Ahmet Necdet,

(*Gün Yüzleri*, Broy yayımları, 1992)

“Dönüşsüz Bir Dönemeç” Ahmet Necdet’in * epeyce eski bir şiiri. 1992’de “*Gün Yüzleri*” adlı yapıtının 6. Ve 7. Sayfalarında yayımlanmış. 2024’e göre 32 yıllık. Bunu özellikle belirtiyorum; çünkü söz konusu şiir hem eskinin hem yeninin özelliklerini taşıyor, hem de her bakımdan. Hatta şiir olup olmadığı konusunda bile.

Aslında şiir olup olmadığını ayrıntılı biçimde tartışmak istedim, ama “şiirin ne olduğunu” tanımlayan kesin ve genel bir yargıya rastlayamadım. Oysa hem bizde hem yeryüzünde çok eskiden beri irdelenip tartışılmış bir konu olduğunu biliyorum.

“Dönüşsüz Bir Dönemeç”e şöyle bir bakınca ilk göze çarpan, onun eskiye ilişkin özellikleri oluyor. Örneğin 7’lik hece ölçüsüyle yazılmış, uyaklı bir şiir. Dört dörtlükten oluşuyor.

Dörtlüklerin hepsinde de aynı uyaklar var; ama sıralanışları özgün:

-----a sürgün -----b gelgeç -----a küskün -----b geç
A)-----b gelgeç B)-----a küskün C)-----b geç D)-----a
hüznün
-----b güleç -----a bütün -----b süreç -----a gün
-----a bütün -----b süreç -----a gün -----dönemeç

Ayrıca her dörtlükten iki dize, bir sonrakinde yinelenmiş. Yinelenen dizler şunlar: hem sürekli hem gelgeç – gün: yarım kalmış bütün – ne sevecen ne küskün – aşkı tüketen süreç – beklenmedik ya da geç—bir savurganlıktır gün

Evet, bu dizeler bir sonraki dörtlüklerde yinelenmiş, ama yeni konularına göre değişik işlev yüklenmişler. Yinelemelerin hepsinin de iki dize sonra yapıldığını da belirtmeliyim. Bu noktadan bakıldığında şairimizin şiirine çok emek harcadığı ve çok özen gösterdiği görülüyor. Ama bana göre, bunların has şiire ulaşmada ne kadar etkili olduğu kuşku.

Bu koşuksal (manzum) özelliklerin şiiri şiir kıldığına eskiden çok inanılıyordu. Günümüzde bunlara başvuran şair sayısı o kadar az ki! Demek ki artık farklı bir anlayış egemen.

Ancak şunu belirtmeliyim; bence bunlar ortalama okuru, şiirsel önyargılarla yüz yüze getirmede hâlâ işlevsel. Bunları gören sıradan okur, her dizeyi şiir diye alınıyor. Ama o sürecin yüreğe ulaşabildiğini sanmıyorum. Kısacası; o ayrıntılar okurda şiirsel bir yaşantı değil de devinimli bir düşünsellik yaratıyor, bence.

“Dönüşsüz Bir Dönemeç”e daha yakından bakalım. Şiir birçok anlatım incelikleri taşıyor. Adından başlayalım: “Dönüşsüz dönemeç” şaşırtıcı bir söyleyiş. Okuru ilk anda afallatıyor. Dönemeç, ama dönüşsüz. Bence bu bir anlatım gösterisi. O sözde çarpıcı bir karşıtlam (paradoks) söz konusu. Evet, okur afallıyor, ama kısa sürede kendini toparlayıp düşünmeye ve o söyleyişi çözümlenmeye yöneliyor.

Elbette hepsi bu kadar değil, ilk dörtlüğün son dizesinde de benzer bir dil olayı var: “gün: yarım kalmış bütün” dizesindeki “yarım kalmış bütün” de bir karşıtlam. Zaten şairimiz şiirinin nerdeyse tamamını karşıtlıklar ve aykırılıklarla kuruyor: “Sürekli x gelgeç” ve “ağlamaklı x güleç” te başka karşıtlıklar.

Ahmet Necdet’in bu şiiri okurunu özellikle düşündürmek için yazdığını sanıyorum. Hem anlatımındaki örtük incelikler hem de içeriğindeki felsefesal ağırlık bunu gösteriyor. Bazı yaşam olgularını şifreli bir dille vermesinin başka anlamı olamaz. Örneğin her okurun altından kalkamayacağı karşıtlamların (paradoks) bolluğu bunun içindir.

Şiire, aynı zamanda tanımlayıcı ve betimleyici bir anlatım egemen. Yer yer öyküleme de var. Bilindiği gibi bunlar şiirin asıl anlatım biçimleri değildir. Bunların aslı düzyazıdır. Ama, şairimiz, “gün: akıl almaz sürgün” derken “gün” ü hem betimlemekte hem de tanımlamaktadır. Hemen ardından gelen dizlerde de aynı anlatım özellikleri belirgin biçimde görülmektedir: “hem sürekli hem gelgeç” olmak da, “ağlamaklı ve güleç” olmak da “gün” ü betimlemektedir. “gün: yarım kalmış bütün” dizesi ise, “gün” ün, yukarıda da belirttiğim gibi tanımıdır da.

Bu anlatım biçimleri şiirin tümünde görülmekte. Ama arada öykülemeler de söz konusu: Örneğin hemen her betimlemenin alt yapısında bir öyküleme gizli. Gerçi öteki dizlerde de var ama, “gün: yarım kalmış bütün” derken, bütünün yarım kalması, öyküsel bir olgudur. “aşkı tüketen süreç” in de öyküsü duyumsanmakta. Bazı olgular yaşanmış ve bunlar da aşkı yok etmiş.

Son dörtlüğün son iki dizesine daha yakından bakmak istiyorum: “bir savurganlıktır gün: / dönüşsüz bir dönemeç”

Şairimizin; yaşamın çok değerli olduğunu, onun dolu dolu yaşanması gerektiğini iletmeye çalıştığını kolayca anlayabiliyoruz. Gereksinimi de; Yaşamın, dönüşü yoktur, diye belirtiyor.

Şimdi başa dönmek istiyorum: “Dönüşsüz Bir Dönemeç” bir şiir midir?

Elbette!

Ama farklı bir şiirdir “Dönüşsüz Bir Dönemeç”. Okurunun yüreğine değil, aklına seslenen bir şiir. Onu duygulandırmak yerine düşündürmek istiyor. Bunu, bir dönemin şairleri gibi şiir dışına çıkararak yapmıyor, şiirin inceliklerinden esinlenerek ama onun duygusallığında eriyip gitmeden yapıyor.

* Ahmet Necdet: 1933’te İnegöl’de doğdu. Coğrafya öğretmeni, daha sonra da profesörü oldu. 1959’dan sonra Fransız şiirinden çeviriler yaptı, antolojiler düzenledi. Özellikle büyük Fransız şairi Baudelaire’den yaptığı çeviriler anılmalıdır. (5 Mayıs 2010’da İstanbul’da öldü.)

Mehmet RAYMAN

DEĞİRMEN

hepsi bu kadar
üstüm başım sobe
çamur günce
aralanmış fideler
dikiyorum
açtığım arkların içine

suların püskülü
bu somakların hışırtısı
hiç gün görmez
kara kesimli saçların
yataklar kurur
suların inmez değirmene

M. Ali ÖZDOĞAN

ÖLÜRSEN GÜZEL ŞEYLER SÖYLEYECEĞİM SANA

Nevzat Akyar'a

ölürsen güzel şeyler söyleyeceğim sana
geride bırakacağın şiirler hikâyeler için
yağmur ormanlarına resme sığmayan dağlara
sokakta üşüyen çocuklara bağışlayacağım adımı
ve üşüdükçe çocuklarda ısınacak düşlerin

ölürsen ağlayacak *matematik bilmeyen kızlar*
saçların ağlayacak çarpım tablosundan kayarak
yıldızlar ne kayıp bir ülkedir göğe bakmayanlar için
içine dökülmüştür şiir bulutlar kaplamıştır gözlerini
sayısız yıldız ızdırap çekmektedir hafızanda

her şey ölümlü bildiğin üzere güzel şeyler de ölüm de
tanrıdan başka hiçbir iz kalmayacak gökyüzünde
görmezden geliyorum ak dağların üstünden göçen turlarını
geride neler kalmış ki şiire dökülmüştür için
buraya sığabiliyor ne varsa çünkü şiir dünyadan büyüktür

haklı olmak kadar acı haksız olmak kadar acımasız
gerçekler kimin umrunda ve *kuşların götürdüğü*
dermatolojik bir açıklaması yoktur yüzündeki acının
atardamarlarımızdan ulaşıyor hüznün kadim bir şehre
susalım mı kuşların sesi duyulsun diye için için

bilmediğin şeylerden korkuyorsun tanrıdan ve
matematikten
korktuğun şeyleri bilmiyorsun ölüm tanıdıktır oysa
terkedilmiş limanlar gibisin annenden sonra
ey yaprağını taşımaktan yorulmuş çınar ağacı
ölürsen güzel şeyler söyleyeceğim sana ölmek

Fazlı ÇOBAN

DEMEM O Kİ

deniz sabret diyor güneş ışığı dalgalarında
kuşlar bir özgürlük söylencesi git gidebilirsen
nasıl bir çelişki bu zırrına bürünmüş karanlık
gün doluyor ben zarar ederken ömürden

aklıma geliyorsun birden sızımın bitmeyen kımıltısı
aynı göğe bakıyoruz aynı rüzgâra savrulan sensizlik
bir şarkı kimi söyler bir yaprak hangi güzü bilir
neyse demem o ki yine çok özlendin

Şerif TEZGÖRENLER

TEK TÜK / 12

- 1/ Sus diyor sözlerin
Dilin dilimde infaz
- 2 / Bir süt kaç anne
- 3 / Gün ıştır mı gece
Görmemişse
- 4 / Ben senden önce düştüm
Sende düştüm
- 5 / Muhabbet kuşları göğsünde
- 6 / Sen bende düştün
- 7 / Dudakların gizli taarruz
Vahşi pembe
- 8 / Gülüşün mü dans ettiren
Seni
Yoksa dans ederken mi
Gülürsin
- 9 / Göğüslerin balkondur
Senin
Pamuk dokusuyla
- 10 / Bir demlik çay ve
Birkaç poğaç
- 11 / Tatlı lor ve bal
- 12 / Okyanus ötesi gözler
- 13 / Bir Hürremi dudak
Dudak mıyım sadece dedi
- 14 / Bir armut ağaca
Tırmanmış
- 15 / Gün batısı güneşi
Dudakların
- 16 / Tel tel bir yufka

SONIA SANCHEZ'İN 'SABAH HAİKULARI' VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Necati ALBAYRAK

Ayrıntı Yayınları'nın 2021 yılında birinci basımını gerçekleştirdiği 'Şiir Şarkı Haiku / Seçilmiş Şiirler' başlıklı kitapla 'İrk ayrımcılığı ve baskı politikalarına karşı durarak siyah halk arasında siyahlık ve eşitlik bilincinin güçlendirilmesi mücadelesinde yerini aldı'ğı belirtilen 1934 doğumlu Sonia Sanchez'in şiirleri -Emirhan Oğuz ve Ebrahim Nevzat'ın özenli çevirisiyle- Türkçeye kazandırılmıştır. 2010 yılında 'Morning Haiku' başlığı altında yayımlandıkları anlaşılan 'Sabah Haikuları' bu kapsamdadır. Anılan 'Sabah Haikuları' başlıklı kitabın 'Haikuography - Haikuözgeçmiş' kısmında Sonia Sanchez'in açıklamaları -yıllar önce New York'taki 8. Cadde Kitapçısı'nda bulduğu- bir 'çiçekli' kitaba ilişkindir ve 'sayfalarını açtığım ve ilk haikuyu okuduğum andan itibaren usulca yere çömeldim ve ağladım ve değiştim. Kendimi bulmuştum. Kendinizi bir şiirde bulmak, yirmi bir yaşında damarlarımda akan kanın içinde bir yerlerde bulunduğumu bildiğim güzelliği keşfetmek gibi bir şeydi; kitapçıdaki sorumluya bu haiku kelimesini doğru bir şekilde telaffuz edip etmediğimi sorduğum andan itibaren, kendimi keşfettiğim, bir uyanış bulduğumun, sadece doğaya değil kendimin ve diğerlerinin doğasına da bağlı olduğumun ayırımına vardım; güzel gözlerin arkasındaki kan damarlarını, dişlerdeki sıvıları ve sözlerdeki mine tabakasını gördüğüm andan itibaren, haikuların kısa süreli hafızayı değil uzun erimli hafızayı ifade ettiğini anladım' (s. 159) içeriğiyle başlangıç göstermektedir. Sonia Sanchez'in 'haiku bizi yavaşlatır, hayatta kalmamızı' ve 'nefes almamızı sağlar. / Güzellik ve ferasetle örtülü bu direşken form tıpkı blues gibidir' (s. 160) içeriğindeki açıklamaları, aynı bölümün dikkat çeken diğer öğeleridir.

'Şiir Şarkı Haiku / Seçilmiş Şiirler' başlıklı kitabın notlar bölümünde 'Modern cazın kurucusu sayılan, dünyaca ünlü Afrikalı-Amerikalı perküsyoncu, davulcu ve besteci' (s. 215) biçimiyle ilgi kurulan Max Roach için kaleme alınmış haiku üçlüğü

'davula vurduğun gibi tıpkı
ellerin öylece duruyor

Tanrı'ya uzanmış' (s. 161) içeriğinde olup, yalın duruş kapsamındaki sessiz hareketliliği betimleyici nitelik ve çoklu boyutlardadır.

Haiku'nun doğa merkezli yapısının, tarihsel gelişim süreci çerçevesinde doğaya veya doğa içindeki insana dair duruş (ki tüm duruş olguları, algı eşiği ile açıklanabilecek yanılımalardan ibarettir) ya da -daha yerinde tanımlamayla- hareketlilikle yetinmediği; geleneksel özelliklerini öncelemekle birlikte ulaştığı her bir çağın -değişim görmüş unsurları temelinde yoğunluklu biçimde hissettirdiği- zenginlik yahut çeşitlilik sağlama vaadine konu çekim gücüne kayıtsız kalamadığı; insan doğasıyla bağlantılı pek çok tinsel ve özdeksel değerleri kapsamak ereğinde sınırlarını genişlettiği açıktır. Bu açıklığa rağmen haiku'nun -sözcükler bileşkesinde oluşum bulmuş- bir ayna sınırlamasında görev üstlendiğinin düşünülmesi doğru mudur? Salt şiirsel dil ölçü alındığında aynanın sarsılmasına -hatta gerektiğinde kırılmasına- ilişkin beklenti, haiku için de ileri sürülebilecek midir?

Berna Moran'ın -İletişim Yayınları çıkışlı, 2022 yılında 32. baskıya ulaşmış- Edebiyat Kuramları ve Eleştiri başlıklı

kitabında değinilen biçimiyle 'Sanat eserini aynaya benzetmek yalnız resim sanatı için söz konusu değildi; Sokrates'in dediği gibi şairin yaptığı da bir yansıtmaydı. Yunan şairi Simonides'in "Resim sessiz bir şiir, şiir konuşan bir resimdir" sözü de, eleştiri tarihinde sık sık rastladığımız bir fikri dile' (s. 18) getiriyor. Berna Moran'ın anılan kitabından alıntı yapıldığında 'sanatı yansıma olarak tanımlayanlar yansıtılan gerçeklikten farklı şeyler anlıyorlardı. Bazılarınca bu, yüzey gerçeklikti, bazılarınca insan tabiatının özü, bazılarınca idealleştirilmiş gerçeklik, yine bazılarınca toplumun günlük hayatıydı' (s. 53) içerikli açıklamalar ayrıca belirlenebilmektedir.

On dört haiku'nun ithaf edildiği Emmett Louis Till'in '28 Ağustos 1955'te Mississippi Money'de beyaz bir kadınla flört ettiği iddiasıyla öldürülen on dört yaşındaki Afrikalı-Amerikalı' (s. 215) olduğu, 'Şiir Şarkı Haiku / Seçilmiş Şiirler' başlıklı kitabın notlar bölümünde belirtilmiş. İlgi kurulan notlarda 'Cinayet, Sivil Haklar Hareketi'nin işaret fişeği olmuştur' biçimiyle ek açıklama getirilmiş. Emmett Louis Till'in on dört yıllık kısa ömrünü imlediği düşünülen üçlüklerden yedi numaralı haiku

'duyuyorum

metruk ışığı içine

çeken nabzını' (s. 168) içeriğiyle, 'diğerlerinin doğasına' ölümlerinden sonra da 'bağlı olduğumu'zun duygudaşlığı gibidir. 'Şarkıları Sivil Haklar Hareketi'nin marşı haline gelen ünlü Afrikalı-Amerikalı şarkacı, oyuncu, gitarist, söz yazarı' (s. 215) Odetta Holmes'in adına armağan edilen

'dedin ki: yok mu

bu çöle yağmur

getirecek bir şarkı?' (s. 174) üçlüğü ise, çöl duygudaşlığı ile yazılmış notasız 'blues' havasındadır.

Sonia Sanchez'in 'Sabah Haikuları'nda sorunlar başkalarına sıkı sıkıya kapatılmış psikolojik pencereler kısılcından, sosyolojik düzlem ve politik alan sığığından çekilmekle çözüm arayışına açık çok boyutlu tartışma ortamlarına taşınmış, az sayıda kullanılan sözcüklerin serinkanlılığı ile girilen kapılardan yangınların son nefesi olmak istemi yüreklilikle dile getirilmiştir. Bir nefeslik sözcükler toplamından hareketle -ve varlık sorunlarının açılımı temel alındığı üzere- perdeyi prizmatik görüntülere matuf direnişle aralayabilen haiku'lara konu değinilen bu duyarlılık, çıkışlar arayan şiir okurunun daraltılmış yoluna tutulan mavinin tonlarından seçilmiş ışık demeti gibidir.

'Şiir Şarkı Haiku / Seçilmiş Şiirler' kitabında Emirhan Oğuz'un 'Sunuş' yazısında ifade ettiği biçimiyle 'Hem dingin akan hem çatışmalı imvelere girip girip çıkan kişisel aşta hem çetin siyasal dönemeçlerin getirdiği olağandışı şiddet yıkımlarında haiku gelip tıkanan nefesi açar.' (s. 21) 'Şiir Şarkı Haiku / Seçilmiş Şiirler' kitabının 'Evinizde Aslan Var mı?' (Does Your House Have Lions?) başlıklı kısmında Sonia Sanchez'in 'bir caz topluluğunda davulcu' (s. 10) olan babası Wilson Driver'in hançeresiyle kaleme aldığı -haiku türü dışındaki- 'Babanın Sesi' (s. 119) şiirinin 'Sabah Haikuları'ndan kız kardeşi Pat'e ithaf edilen haiku üçlükleri ile tamamlandığı görüşü, aynı 'Sunuş' yazısında 'farklı şiirsel biçimler altında birbirini tamamlar' (s. 21) yorumu ile dile getirilmiştir. Tamamlayıcı yapılarına yollamada bulunulan üçlüklerden

'doğmak

tecavüze uğramak

ani bir dalga her yolculuk' (s. 187) ile

'geceleri başparmağım

emişinin sesi

uğulduyor kulaklarımda' (s. 187) içeriğindeki 'blues' dolaylarından haiku'ların etkisinde, 'yere çömel'ip 'ağla'mak

İLK KANI BAĞIŞLAMAK

benim kanımı alma
bırak içimde kalsın
demirleşen yıldızlar
ve suyun dengeleri
kıdemli ayyaşları
yatıştırır nasılsa
adım adım doğan ay

benim kanımı alma
boşa geçmiş koca yaz
toz bağlamış eşyalar
araftaki çocuklar
cehennem çığlıkları
mazot kokan bir deniz
hep o gri gerilim

benim kanımı alma
gözlerini kuşatsam
ve adasam adını
terleyen şiirlere
bu bir aşk olmayacak
her kararım hatalı
bunu sen biliyorsun

benim kanımı alma
galaksiyi iştmiş
fakir fukara halkım
sana da kulp takacak
ve mesafe koyacak
kötürüm inançlarla
en az bin ışık yılı

benim kanımı alma
yanmış meşeliklerde
ağlaşırken bülbüller
sana yer açacağım
bir su sesi içinde
sonra da bir tanrıça
benden kan alabilir

've değiş'mek sonuçlarıyla 'uzun erimli hafıza'nın
tazelendiğini vurgulamanın yanı sıra kitaptaki 'Beş Aşk
Haikus'u'ndan
'kokun
kayıyor altına
turnaklarımın' (s. 202) ile
'dilin
dudaklarımdaki
pelte.' (s. 202) üçlüklerini okumanın, 'Hafıza Haiku'lardan
'düşlerimde ben
ovaladım kollarımı
pürüz kalmayana dek.' (s. 210) üçlüğü sonrasına bırakılması
önerisi, bu kitap değerlendirme yazısının belki de fazlalığı
olarak anımsanacaktır!

SÖZDE BIÇAK

Adaletle dair kör bıçakları vardı
Gerçeklere dair kör gözleri...

Hüseyin KURAL

ÖLMEDEN ÖNCE YEMENİZ GEREKEN YEDİ TEKME

1.
köpeklerin öldürülüşü gibidir bazı sesler
çuvallar içinde toplu mezara konması gibi
göğün göğsü neden gömgök değil kan kırmızı

şiiğimiz bir işe yaramaz mı yoksa abiler

2.
sadece ölümü kutsayan bir sultan
ne yapılır ki tebaası sert ve kara

şiiir sevmez o sultan işi gücü sulda

3.
tekmelenir ya en korkmazı en ali haliyle
esnafı da kör, sağır, dilsiz belki de katil
bu mesele de bağlanabilir badireli bağırımıza

şiiir yürüyüşe müdahale etmez polis mi o

4.
eskiden bir tabut olurdu belki bir musalla
şimdi ölümleri ve dizileri izliyor musalli

şiiirimizin en sevdiği şey dünya işleridir abiler

5.
biz böyle buralarda yorgun biz buralarda böyle
öldürmediğimiz kalmadı şimdi sıra buralarda
bu bakımdan bulantı da bulaşıcıdır tam buracıkta

şiiirimiz buraların şiiiridir gökten inme değildir

6.
uyumak istemiyor köpekler ve hatta uyutulmak
sırada kim var kediler mi, biz mi

şiiir kendine benzemeyeni de sever sultan mı o

7.
herkesin yanında bir tarih, bir de tekme
biri yemek için, biri atmak
taksiratıyla insan oluyor insan bazen taksit taksit

şiiirimiz kedinin, köpeğin ve tekmelenenlerin şiiiridir

Emin ORHAN

Gidelim dersin gidelim, diye fısıldadı.
Yola koyulduk...

Yolun ortalarında sağ ayağımın ön tabanı acımaya başladı. Beton ateşlenmiş. Biz göremiyoruz alevleri. Rüzgâr estikçe gömleğimizdeki ıslaklık kurusa da alttan ter fişkiriyor.

Nereye gidiyoruz, neden yürüyoruz? diye sorduğum sorular da sıcaktan eriyip betona düşüyor. Bunaldığı için Horoz Hamdi'nin alt ve üst dudakları sıcaktan yapışmış olmalı.

Dikimevi'nden çıkınca Konservatuvar'ı geçip Hamamönü'ne vardık.

Adım atacak gücüm kalmadı. Ara yoldaki bir çay ocağına attık kendimizi. Çaycı biz oturmadan iki bardak çayı masamıza koydu. İki de çeşme suyu istedik. Çaycı, bu sular klorlu içilmez! dese de biz ısrar ettik.

İki pet su bu pahalılıkta küçük bir servet!

Bana çok iyi geldi çay.

Gözüm, gönlüm açıldı.

Bir taraftan bedenim, diğer taraftan da ruhum canlandı. Sağa sola bakındım. Az ilerde Mehmet Akif Ersoy'un yaşadığı ev. Restore edilmiş. Hacettepe'nin hemen ardında.

Yıllarca Ankara'dayım, burayı henüz görüyorum.

Daha kimler vardı Ankara'da? diye sordum Horoz Hamdi'ye. Bön bön gözümüne baktı. Herkes var, deyip bardaktaki suyu ağzına boşalttı, boşalttı da yarısı boynundan göbeğine doğru aktı. Beyaz tişörtü ıslanıp şeffaflaşınca göğsündeki kıllar kıvrım kıvrım ortaya çıktı.

İkinci bardakları getiren çaycı, Horoz Hamdi'nin kulağına eğilerek, evhamlanma, hava sıcak, elindeki bardağı bitirene, kurur, dedi ve güldü!

Hakikaten güldü!

Ben bu tip adamların hayatta hiç gülmeyeceklerini yerleştirmişim kafama.

Ya bendeki akıl, akıl değil ya da adamın gülcüğü sahte. Öylesine bir gülüş ki, yumuşak ve sıcak. Gülünce alındaki yatay dört çizgi de düzleşiverdi. Gülen bir insanın yanında olmak ne güzel bir duygu.

İkinci çayları dipledikten sonra ocakta kahve kaynatan çaycı seslendi, çaylarımızı yeniliyorum, diye. İçmeyeceğimizi söyledik. O, olmaz, bunlar benden, dedi. Kahveyi yan masaya bırakıp üçüncü çaylarımızı önümüze koydu. Dönüp dolaptan iki de yarım litrelik su petini masaya bıraktı.

Benim rengim değişti. Altı çay, iki de su, diye zihnimi yorarken bir sandalye çekip yanımıza oturdu çaycı. Ben hâlâ içtiklerimizin kaç para tutacağını hesabındayım.

Horoz Hamdi'nin umurunda değil.

O geniş adam, öyle bir geniş ki, kapladığı alan Cebeci'den Emek'e kadar yayılır. Parası varsa yer içer. Yoksa üç dört gün aç gezer. Oysa canının kıymetini de bildiğinden bedenini susuz bırakmaz. Cami avlularındaki şadırvanlardan suyunu içtikten sonra bir buçukluk bir peti de doldurur gider. Lokantada yiyip içer, parası yeterli gelmezse, usta başka param yok, istersen kalemi bırakayım, der. Eline aldığı reklam kalemini kasaya uzatır. Tezgâhtaki aşçı da, canın sağ olsun, tekrar bekleriz, dediğinde kalemini kulağının ardına yerleştirir, oradan sırtarak çıkar.

Çay ocağından ayrılmak için birbirimizin gözüne bakınca ocakçı, bu sıcakta nereye gidiyorsunuz? diye seslendi. Horoz Hamdi, Beşevler'de bir sahaf var, oradan kitap alacağız, dedi.

Ben nereye gittiğimizi o an öğrendim.

ÖLÜM CÖMERTTİR BİZİM TOPRAKLARIMIZDA

Kalıplara girip yerimizde sayarız
Bukalemun gibi değişsek de
Değişime ayak uyduramayız
Ötekileştirdikçe öfkeliyiz
Güneş sıcak ay soğuk
Soğukuz birbirimize sıcak bir çay içiminde bile
Çocuklar ve kadınlar gülüşsüz
Rantın tehdidinde ormanlar topraklar sular
Yani bütün yaşam

Yollar yol ayrımları var
Yol türkülerıyla vuruluruz
Güneşin ülkesinde
Aya asılı kalır bakışlarımız

Katı yoksulluklarla örülmüştür yaşam
Gece başışlamasızdır gündüz toydur
Çırpınır dururuz acılarımızla
Zaman hoyrattır insanın elinde
Yaşarız iki parantez aralığında

Ölüm cömerttir bizim topraklarımızda
Ama dirim ölümden daha güçlüdür

Horoz Hamdi gel, dedi mi gelirim; git, dedi mi giderim.

Aklı başında kocaman adam onun bunun lafıyla bilmediği yere gider mi? diyeceksiniz bana ama, bu başka bir şey. Nedenini ben de bilmiyorum. Bu bir itaat değil, emir kulluğu hiç değil. Neyse ademoğulları arasından böyleleri de çıkıyor dersiniz geçer gider.

Çaycı, bir kitap mı arıyorsunuz? dedi.

Horoz Hamdi, Abdullah Ziya Kozanoğlu diye bir yazar varmış, tarih konuları yazıyormuş. Bizim kızın öğretmenini ödev vermiş, onun Malkoçoğlu adlı kitabından.

Çaycı tekrar güldü. Gülüş ama ne gülüş. Yüzünde güller omuzlarında bülbüller ötüyor sanki.

Oturmamızı istedi.

Oturduk.

Çay ocağının arkasında bir bölüm perdeyle kapatılmış. Omzuyla perdeyi itip yan duvara dayanmış merdiveni çıkıntıya dayadı çaycı. Yedi sekiz koliden en küçük olanını açtı. Karıştırdı, karıştırdı, tekrar karıştırdı ve sayfaları sararmış bir kitap çıkardı. Tozunu iyice siltikten sonra temizlik beziyle kalan tozları aldı.

Merdivenden inip kitabı masaya koydu.

Sarı sayfaları dağılmış, kapak sağ uçtan beş santim yırtılmış, rutubet ve nem kokan bir kitaptı. Kutsal bir emanet gibi ağır ağır sayfaları çevirdi. Sonra kapatıp bize doğru uzatırken, bu işinize yarar, kızınıza hediyem olsun, dedi.

Kitap kapağında at üstünde eli kılıçlı bir kahraman resmi.

Bir altta işlemeli büyük harflerle MALKOÇOĞLU.

Onun altında küçültülmüş büyük harflerle CÜNEYT ARKIN!

İbrahim TİĞ

YAVAŞ OL

naftalin kokulu gece, ipek ve melek
alışkanlık değilse söz etmek lazım
nane liköründen qetesh'ten
-ölmeyeceksek içelim bari

gece ıtırılı okşan, kuşattılar gördüm
alıç ağacının altında saz ve naz
tenha yerlerim üşüdü, ateşle başladı her şey:

-yoruldum yapma, olmaz, dur dur
nefes nefese, bu sondur*

kuşları dönmemiş her kadın
d/amını onarır bilmez miyim yine de
hatırı var bütün yatakların, çıplak!

gövden ki uzun kış mor ırmak
gülüşün gümrah bir sancı, umut
gece çoğalırken unutulmuş sokak
kopup kendimizden kurtulsak

-yoruldum yapma, olmaz, dur dur
nefes nefese, bu sondur*

her yerin benim, yavaş ol!

*sezen aksu

Leyla Nisa AKTAŞ

SAB'AH

benim ona tek söylediğim, geceyi ormanlar gibi
beklediğim,
uluyarak, soluyarak göğü, içimi açarak ona ve bütün
yapraklarına hayvanların.

benim ona tek söylediğim, günü kuşlar gibi beklediğim,
beklediğim, ötüşüne bırakmak için hepsini incecik bir
serçenin, sekişine çimlerde,

bir de ot kokar gibi ellerin, üstüne bu hayvanlarım benim,
gece ve
gün, dünü, bugünü göğün. her şey benim ama
aynı anda, hiçbir şeyim. zamanın akışına
bırakılmış bir harf yoksa bile bir sayı gibi duruşum.

belki elif, belki nun.

sab'ah. yedi.
sararken gövdemi elleri göğün
kıvrılıyor harfleri gecenin, günün

Gülçin Yağmur AKBULUT

MAVİ PERDE

Gece iniyor
perdenin kıvrımlarına
nasıl da gülümsüyor
güneşli göğü kuş bahçesi olan
bir kentin silueti

Gölgeler geçiyor
İçe dönük sokaklardan
gölgeler ki hepsi birbirine yabancı
içten gülüşe hasret
kuyularda sevgili

Gecenin seslerine
karışıyor nefesim
erken solan güllere
gözyaşı dökken kalbim
tırsa kalkmış bir tay
özlemle anıyor denizi

Penceremdeki mavi perde
bir aşk hikayesini fısıldar gibi
rüzgarıyla öpüşüyor dağların
kelimelerle dönüşüyor gece
kelimelerden bir düşe
incecik akıyorum kentle birlikte

Metin ARPACI

AÇELYAM

Seninle papatya yürüyüşüne sırtın sırtıma
Hâlâ kanıyor kalbim bir başkadır atlaslar
Siyasinin rengi soluk coğrafya desen kasımpatı çiçeğine
beniyor
Açelyam bizi en çok dünya atlası ilgilendiriyor
Öyleydik ki şehvetli uykulardan ecinni sofrasından
kaytarmak vardı
Limanda deniz allı pullu heyecanını saklamış da köpüğünü
sarkıtıyordu
Geriye bıraktıkları şu mavinin göğün güneşin sırtına
Adlar birikiyordu art arda yelkenleri açarak
Kış konup geçiyor bizi asıl ilkbaharda saçmalıydın
Şu ispinozların martılara İstanbul şakası yaptığını
Demir atıldığında rıhtımın altımızdan kayıp yuvarlandığını
Hep sayıklayıp tazeleyerek tekrarladığını biliyordun
Haliç'te hâlâ bekler yıkık virane köhne gemiler
Karşısında selam selama oturup Fatih'in yolunu gözler
Yardıma yüreğini sarmak için hevesle yanına koşardım
Şimdi sırtın yanıyor kalbin kalbime eşlik ediyor
İstanbul'dan geçerken vedalar hiç de garipsemiyor
Bir kez görebilme metaneti yalnızca ölme sevinci
Kalender bakışların beni unutup sayıklayarak gidiyor
Elveda şimdi açelyamın vapuru boğazdan geçiyor

Filiz Kalkışım ÇOLAK

SENSİZLİĞİME BIRAKSAM SENİ

sensizliğin miladı ey! Yâr
ruhumun gonglarına vuruyor
sinsice dağılıyor dehlizlerimin titreşimlerinden
yokluğunun suskularımda yırtılan suyuna...

alsam seni alsam ah! Yokluğundan
bıraksam ahrazlarına gönlün

açsam göğsümün yakasını sıcaklığının akışkanlığına
yansam güvertesinde bedeninin gün kızılıklarınca

çeksem hasretin menevişlerinden ağını sana kavuşmaların
düşsem dekolterlerinden nar ağzlarının
ipek çimler ektiğim kollarının körpe ağartlarına

gençlik aşımından damıtsam
damıtsam tadında sulanan seyirlere
öpsem çekirdeğinden gelinciklerinin
ah! Öpsem allı morlu fularını açsam vaktin

zakkumlardan sızarken beyaz küfürler
yalnızlığın met-cezirlerine
çıplak ayaklarından çözülsek ebemkuşağının
rüzgârlarla kenetlenen sevişlerine

mor saçlı bir tay çağırsak utangaç vakitlerden
koştursak bedenimizden saçılan
kum taneciklerinin parçalandığı maviilere

karayeli sürsek
kuzeyi içsek, taşırırsak
vursak kumsallarına hoyrat dokunuşların

gülümseyişlerine çiselese sineler
dolsa gamzelerinin dibe vurduğum çukurları
ıslındıkça sıcağımda sıcağı

ıslansan
sana düştüğüm kıyılarında sevdanın

sen de düşsen düştüğüm yerlerimden bana
sıtma tutan senfoniler kıkırdarken sığılarında tan
sancılarının
bir yavru güvercin konsa yüreğimin ucuna yüreğinden

sayarken papatya yapraklarında kirpiklerini
dalsan sarı göbeğinden güneşlerimin
koyuncuğumda sızlayan düşlerine

çoşsa ellerinde yavrulayan halden geçişlerimin
salkım saçak etekleri
serilse boydan boya göğün çatısına
altında biz

ah! Alsam seni alsam kayıplarımından
bıraksam usulca
bıraksam, sende yitirdiğim ruhumun
sensizliğe soyunan derinliklerine seni
ışısı tene bakışlar!

Dilek BAYRAM

TUZ, TÖZ VE BİRAZ ACI

Ölünce unutulmuş her şey-dediler
Ölünce gövdeme vurdu acı
Paketteki son sigara kaç sokak arşınlamaya yeter
Çaresizlik dediğin bir masal kandırmacası, çaresiz insan bir
masal kahramanı-dediler
Evlere sığmadığım için mi sokaklardaydım, yürümek iyi
geldiği için mi
Bebekleri tuzla ovarlar, yıkarlar
Küflenmiş limon, az biraz tuz bana da bir tekila yunup
yıkamak için
Yaprak kıvıldatmayan bir hava
Pazar günü diye kapalı her yer
Pazartesi de kapatılmalılar eabil kuşları için,
Kediler için,
Arıların vızıltısı için.
Düşünmek iyi değil bak bazen
Beynim uyuşuyor düşünmekten
Elâlem ne der, ne dedi demeden, sadece yürümek istiyorum
sokakları.
Uçan araçlar yerine gelecekte icat etsinler bunu:
Dokununca karşısındakine geçebilen acıları.

Bilge TUNA

GECE, KÜLLER VE KÜLKEDİSİ

Gecenin saçlarını tarıyorum,
Gündüzün tortusu kalmasın diye,
Saçları lepiska gecenin uzayıp giden,
Karanlıktan aydınlığa...
Saçları siyah gecenin gün ışıırken kırlaşan,
Ve saçları bu mevsim daha uzun gecenin,
Uzun yaz akşamları, tan yolunu gözleyen
Karanlığın gizemi ürpertirken herkesi,
Sokak lambası ve ateş böcekleri
Kırıyor korkunun kolunu kanadım,
Ve ben camdaki külkedisi,
Anka'nın kız kardeşi, Simurg'un ablası,
Topluyorum sokağa atılan umutları,
Çoğaltıp tekrar ekmek için gündüze.
Ama doğduğum yerler neden böyle yabancı,
Gurbet sıla gibi çağırıyor beni ne acı.
Cern'de kütleyle dönüşen parçacığa sormalı,
Kendini mi buldun yoksa kaybettin mi?
Sılda mı evin yoksa gurbet mi?
Bilmem doğruyu söyler mi yeryüzüne düştü düşeli...
Zamanın eğri düzleminde zaten ne doğru ki!
"Tanrı parçacığı"nı Allah'ın gününe bırakıp,
Gecenin saçlarını tarıyorum yeniden,
Geçmişin külleri avuçlarımda,
Gözlerimde gelecek ümidi ve endişesi,
Biz uykusuz gecelerin sırdaşları ezeli ve ebedi
Gece, küller ve Külkedisi...

İKİ KAFADARIN WHATS APP SEFASI

I. Şiir

A
Duydum ki hayallerinden yeni
otoban geçecekmiş

B
haberim yok bir aratayım
google'dan

A
puşt dün ağlamış öldürdüğü
kadına

B
sen nerde ağladın
gözlerin kuş sessizliği

A
yarın istanbul'a gidecekmiş bursa

B
düşünüp duruyormuş şehir

A
sen kanepeden düşeli şehir hep
huzursuz

B
dostum annem terlikle dövecek
sonra kadeh tokuştururuz

A
otoban

B
otoban meselesini de konuşuruz

II. Şiir

A
kız bulaşıkları yıkadın mı

B
he

A
iyi
bombam var

B
dur ellerimi kurulayayım dur
meraklandım

A
hatçenin kızı

B
ne olmuş

A
hançer dilden düştü

B
eee

A
ayrılmış oynak Nurten
o kadar da etek oynattı ama

B
belliydi
çarşafa kırmızı gül dökemedi demek

A
Günahımı almayayım da
tarlaya porsuk adanmış diyorlar

B
vah vah...
ne elbiselerden
ne ayakkabılardan
sevda dikti de Nurten

A
dikiş tutmamış demek

B
hat'ceye kalsa duvak bakıyordun

A
oğlan adam değil ama durumları durum

B
kız çay istiyorlar kızmasın benimki gene
sonra görüşürüz
bay...

evlilik sonatı

E
seni çok sevdim

K
ben de ama şimdi değil

E
sen sevmemişsin

K
göz yaşımıdaki acı ne

E
çocuklarıma ana yaptım

K
meğer çocuklarına baba bile değilsin

E
ne demek bu şimdi

K
her şey kayboldu de sen

E
bir fırsat ne kadar uzak

K
yıldızlar ne kadar yakın

E
buluşalım anlatayım

K
nerde

E
Cinayette

Serkan SAVAŞERİ

AŞKI TAZELE BEN'İ DOĞUR

“Yaşamın amacı, kaderi anlayabilmektir; çünkü bu bilgi gerçek kurtuluş olan Tanrı ve sonsuzla birleşme bilincine bizi yönelebilen tek şeydir.”

Giordano BRUNO

her şeyimi al
derimin altındaki her şeyi
kalbim değil sade

Andromeda ile
Samanyolu'nu geç
çarpışmadan önce

arzda ve semada
milyarlarca galaksi içinde
kaybolmamak için tek çare:
gir çekimine bi' karadeliğin
yıldızlardan ordu kur

evrenin merkezinde dur

aşkı tazele
Ben'i doğur

şiiirdeki de şuurdaki gibi olur

ışığıktan parlak olanı idrak eden
aşkı idrak eder
gerçeklik dediğin budur

şuurdaki de şiiirdeki gibi olur

aşkı tazele
Ben'i doğur

öyle bi' deniz fenerleridir ki
bu karanlık okyanusta.. nebulalar arasında
muntazam fasılalarla atıp durur

uçsuz bucaksız gökadalalar
kandillerle süslü semalar
binlerce ışık yılı öteden göz kırpan
bakireler: alfalar, omegalar
bahçelerde üzümler, narlar

silinmez mürekkeple yazılı kanunlar:

1. aya düşen ayak izleri orada kalır
2. kararlı hale gelebilmek için bi' başka kökle bağ kurulur
3. Venüs'te başlayan yolculuk Olympus Mons'ta son bulur

her şeyimi al
derimin altındaki her şeyi
kalbim değil sade

aşkı tazele
Ben'i doğur

Çağrı EMİN

AĞUSTOS, EYLÜL, POYRAZ... BU YAZ.

Bu yaz da böyle ölüme ve şiire adansın
Çocukluğun geniş zamanlarından sayılsın bu günler
Adagio for strings, Ahmet Erhan, tedrici bir intihar
Yazın son baharı, ağustos
Kırçillaşiyor doğanın kavruk teni
Tohuma kaçıyor bitkiler
Eylülün bir akşamüstü yalnızlığına benziyor
Dalgalar; turuncu, mavi, beyaz
Ürpertiyor ara ara esen poyraz
Biraz da konyağım olsa
Üzerime bir ceket alsam
Ağzıma bir sigara tuttursam
Hüzünlü bir şiir yazsam denize karşı

Bu yaz da böyle ölüme ve şiire adansın
Çocukluğun geniş zamanlarından sayılsın bu günler
Ağlayan çayır, küçük İskender
*“al işte sonbahar da senin olsun artık
daha ne istiyorsun benden
al işte en biçimli intihar da senin”*

Ağustos, toprağı kana hasret ağustos
Sanki tüm mevsimleri geçti ömrümün
Bu son baharım!
Eylül, yağmurlarınla gel
Yoksa arınamaz bu ömür günahlarından
Eylül, poyrazınla gel, üşüt beni ki
Yuvamı daha çok özleyeyim!

Mustafa Burak YOLDAŞ

EZGİN KARANLIK

Sen nasıl sevdasın, şarkılar yanıyor
Şişeler feleğe kızgın geceye dikili
Kaldırımlar hüznü, içini çekiyor
Yıldızların kafa güzel denize çivili

Her yudum hayata bir dize bırakır
Rüyalar en dipte baygınca dolanır
Masalar dört ayak tüm yükü kaldırır
Beni bana bırakma bu kafa çok ağır

Aylak şiirim yaman tütüne sarılı
Kendimi içsem sözcükler ıslanır
Ümidimin kafiyesi sevdaya karılı
Yorgun gece dumanlı denize uzanır

Hayatta her dize kendine kıvrılı
Şişe için de dünya sayırlıktır
Gecenin sonu ışıkla vuralım aşkı
Vites boşsa aydınlık da kendine bayır

(Antik Yunan Tragedyası
ve Üç Büyükler, II)
AİSKHYLOS TRAGEDYALARI

Ramis DARA

Antik Yunan Tiyatrosunun 3 büyük şairinden günümüze gelen 33 eserin dilimize çevrilmiş 31'ini tek tek okudum:

Aiskhylos'un 6 eserinden 6.446 dize,
Sophokles'in 7 eserinden 10.342 dize,
Euripides'in 18 eserinden 24.173 dize; toplam 31 eserden 40.961 dize.

Karşılaştırma olması açısından İlyada'da 15.693 dize var, Odyssea'da 12.110 dize.

(Antik dönem şiirlerinde dize sayıları sayfa kenarlarında gösterilir, bu sebeple toplam dize sayılarının bulunması ve konuların takibi kolaydır.)

Burada Aiskhylos'un eserlerine geçmeden 'üç büyükler'in her birine tarih içinde ilgili çevreler tarafından verilmiş manevi birer payeyi anıvereyim:

Yaşadıkları dönemde Atina halkının en sevdiği tragedya şairi Aiskhylos'tur; Poetika yazarı filozof Aristoteles'e göre içlerinde en yetkini Sophokles'tir; çağdaş dünyaya, günümüze doğru yol alınırken en çok yankı bulan ve günümüze en çok eseri ulaşan da Euripides'tir.

Tragedya şairleri, sadece metinleri yazmaz, müzikleri, dansları hazırlamayı, koronun ve oyuncuların kostümlerini tasarlamayı da içeren bütüncül bir yönetim, bir ustalık sergilerlermiş.

Antik Yunan tragedyasının babası Aiskhylos MÖ 525'te Atina yakınlarındaki Eleusis'te doğmuş, MÖ 456'da Sicilya adasının Gela kentinde; Romalı tarihçi Valerius Maximus'a ve yine Romalı yazar Claudius Aelianus'un 'Hayvanların Doğası' (De Natura Animalium) kitabında yazdığına göre, bir kartal tarafından kabağı kırılıp yenmek amacıyla yüksekten bırakılan kaplumbağanın çıplak kafasına çarpmasıyla ölmüştür. (Tabii bu ölüm şekli bir espriyle başlamış tevatur, uydurma da olabilir.)

Kendisi gibi bir tragedya şairi olan oğlunun adı babasının adıyla aynıdır: Euphorion.

Soylu bir aileden gelir. Doğduğu kent Demeter ve Persephone adına düzenlenen ünlü Eleusis gizemleri törenlerinin yapıldığı bir merkezdir. Şair döneminin aydın ve hatta düşünürlerinden biri kabul edilir. Düşünce dünyasının, Sokrates öncesi düşünürlerden Pisagor'un (Pythagoras) görüşleri çevresinde konumlandığı belirtilir.

Perslerin saldırılarına karşı ülkeyi savunma amacıyla yapılan son üç savaş olan Maraton (MÖ 490), Salamis (MÖ 480) ve Plataea (MÖ 479) savaşlarında Perslere karşı bizzat savaşır, Maraton savaşında Kardeşi Kynegeros'u yitirir.

Atina'daki yarışmalı tiyatro festivali Dionysia'da ilk kez MÖ 499 yılında boy gösterir. İlk birincilik ödülünü biraz geç (MÖ 485) olsa da bu ödülü toplamda 14 dolayında kazandığı kaydı var. (Üç büyük tragedya şairinin aldığı ödül sayıları her bir kaynakta farklı gösterilir.) Yazdığı 90 dolayındaki tragedya ve 20 satirik dramdan günümüze sadece 7 tragedya ulaşmıştır.

Başka bazı eserlerinden de bazı parçalar.

Ben 7 tragedyadan dilimize çevrilmiş olan 6'sını edinin okudum -şairin Yakarıcılar (Hiketides) adlı tragedyası Türkçeye çevrilmemiştir.

Şimdi okuduğum bu yapıtlara değineceğim kısa kısa...

1) Persler (Persai)

Dünyada günümüze tam olarak ulaşabilen en eski tragedya ve tiyatro eseri Persler'dir. Atina'daki tiyatro gösterileri kendisinden altmış yıl önce başlamış olsa da.

Oyun İlk kez MÖ 472 yılında Atina'da Dionysia festivalinde sahnelenip birincilik ödülü alır. 1078 dizeden oluşur. Üç tragedya ve sondaki bir satirik oyundan oluşan dörtlemenin ikinci tragedyası olduğu kabul edilir. İlk tragedya *Phineus*, üçüncüsü *Glaukos* adını taşır. Sondaki satirik oyun da *Prometheus Pyrkaeus*.

Bunlardan günümüze sadece *Persler* ulaşır, diğerleri kayıptır. *Persler*'in bugünkü ifadeyle sponsorluğunu sonradan ünlü bir devlet adamı olacak olan genç Perikles (MÖ 495- 429) üstlenmiştir.

Oyunda sahne, Persler'in başkenti Susa'daki kral sarayının önüdür. Sahnenin bir kenarında önceki kral Darius'un mezarı görünür. Persli yaşlı erkeklerden oluşma koronun başı, açılışı şu sözlerle yapar:

"Biz Pers erenleriyiz,

bize emanet ülke

sefer etti Persler Yunaneli'ne,

biz de bekliyoruz

bu altın dolu sarayı." (1-5. dizeler, s. 25)

Eski kral Darius'un eşi - yeni kral Serhas'ın annesi kraliçe Atosa, koro ve koro başıyla söyleyip dertleşerek gece gördüğü karamsar bir rüyadan söz eder. Sahneye giren ulak (haberci) ayrıntılarıyla, Pers filusunun Salamis Deniz Savaşında ağır bir yenilgiye uğradığını anlatır. Kraliçenin ve koronun yalvarmalarıyla Darius'un ruhu mezarından doğrulur ve yenilgini sebebini kibire (*hubris*) bağlar. Beri yandan kara savaşında emsalsiz olan Persler'in Deniz savaşında kaybetmesi normaldir.

Darius'un ruhu, "Böyle mutsuzlukla sarılmış olsanız da kapamayın yüreğinizi günlük sevinçlere ölümlere zenginlik kâr etmiyor." (840-842. dizeler, s. 55) dizeleriyle sahnedeki mezarına döner.

Ve en sonunda sahneye, yırtık pırtık giysileriyle kral Serhas gelir, koro ve koro başıyla karşılıklı üzülmüş, yakınmış, dövünürler.

Eser, bana göre oyun olduğu kadar bir destan havasında da gelişir. Bunun sebebi tragedya türünün o sırada gelişim

aşamasını yaşamakta olması, diyalogdan çok monoloğa yaslanmasıdır.

Perslerin saldırıda Hellenlerin savunmada olduğu Pers-Hellen savaşları MÖ 492-479 yıllarında yapılmış; Aiskhylos, bu oyunu yazmadan önce, hepsi de Yunanların galibiyetiyle sonuçlanan -yukarıda adlarını ve yıllarını verdiğim- son üç savaşa katılmıştır;

Persler oyununun konusu da bizzat Salamis Deniz Savaşıdır zaten. Bu sebeple habercinin aktardığı savaş sahneleri son derece canlı gözlemlere dayanır.

Yine bu sebeple Aiskhylos'un bu oyununa günümüze gelen ilk tarih kitabı olarak bakanlar vardır. Herodotos'un ünlü tarihinin bir bölümü daha sonra (MS 446) devreye girecektir çünkü.

Persler oyununun şöyle bir önem ve ayrıcalığı vardır ki günümüze gelebilen antik tragediyaların tümü, efsaneleri ele alırken, bu, yeni yaşanmış ve tarihe geçecek bir olayı konu edinmiştir.

Aslında Aiskhylos'un öncülü, ondan 10 yıl önce doğmuş Phrynikhos (MÖ 535-476), bu konu çevresinde iki tragedya yazmıştır. Bunlardan ilki olan *Miletos'un Yağmalanması* (*Miletou Halosis*), Aiskhylos'un oyunundan 21 yıl önce, MÖ 493'te yazılmış ve söz konusu şehrin Persler tarafından ele geçirilişini anlatır (seyredenlerin tümü hicırıklarla ağladığı için oyun yasaklanmış, şairi de para cezasına çarptırılmıştır). Phrynikhos'un aynı çerçevedeki ikinci oyunu *Fenikeli Kadınlar* (*Phoinissai*), MÖ 476'da, Aiskhylos'un oyunundan dört yıl önce yazılmış ve Aiskhylos'un eseri gibi Salamis Deniz Savaşını konu almıştır.

Phrynikhos'un oyunları günümüze ulaşmamıştır, ama Joachim Latacz'ın *Antik Yunan Tragedyaları* araştırmasında yazdıklarına bakarsak (s. 70-71) Phrynikhos'un *Fenikeli Kadınlar*'ıyla (*Phoinissai*) Aiskhylos'un *Persler*'i arasında epey bir benzerlik söz konusu.

O dönemlerde olduğu gibi çağımıza doğru geldiğimizde Avrupa'da 17-19. yy'larda görülen Klasisizm akımında da konuların benzerliği bir sorun değil, hatta bir tür zorunluluktur.

Yeniden Aiskhylos'un oyununa dönersek, şairin, eserini istilacı düşmanlarının dünyasından kurgulayıp yazması ve anlatımda nesnel bir dil tutturup hiç abartıya kaçmaması ilginç ve değerli bence.

Milliyeti bilinmese ve oyunu yazanın hangi milletten olduğu sorulsa okuyanın yüzde 99'u onun Hellen değil Pers olduğunu söyler gibime geliyor.

2) *Tebai'ye Karşı Yediler* (*Hepta epi Thēbas*)

Oyunun Atina'da Dionysos Tiyatrosu'ndaki ilk gösterimi MÖ 467 yılı ilkbaharıdır. 1070 dizeden oluşur. Bir dörtlemenin üçüncü parçasıdır, ondan önce *Laios* ve *Oidipus* adlı tragedya, en sonda da *Sphinks* adlı satirik bir oyun vardır. Bu dörtlemenden bugün elimizde olan yalnızca *Tebai'ye Karşı Yediler*'dir.

Oyunda olaylar Yunanistan'ın Boiotia bölgesinde bugün de varlığını sürdüren Thebai (Tebai, Teb, Thebes, İstefe...) kentinin pazar yerinde geçer. Fenikeli Kadmos'un kurduğu kenttir Thebai.

Thebai, Luvi dilinde "düz yer, düzlük" demek ve tarihte Türkiye ile Mısır'da da bu adı taşıyan birer kent vardır.

Tebai'ye Karşı Yediler oyununa geçmeden burada gelişen olayların önceli konumundaki Oidipus efsanesini hatırlamamız gerekir. Dörtlemenin ilk iki oyunu olan *Laios* ile *Oidipus*'un konusunu oluşturduğu düşünülebilecek yaygın efsane şöyledir:

Apollon, Thebai kralı Laios ile kraliçe İokaste'ye doğacak oğullarının aile ve devlete felaket getireceğini söylemiştir. Bu sebeple, doğar doğmaz ölmesi için bebek, anne baba tarafından

ayakları birbirine bağlanarak ormana bırakılır, ama ölmez bebek, "ayakları şişmiş", aç susuz bitkin halde bir çoban tarafından bulunur, çocuğu olmayan birerince büyütülür. Ve sonunda ne yazık kehanet gerçekleşir, yetişkin bir delikanlı haline gelen bizim "Şiş ayaklı" (Oidipus bu anlama gelir), kimliklerini bilmeden babası Laios'u öldürür, Sphinks'in bilmecesini çözdüğü için de annesi kraliçe İokaste'yle evlendirilir. Bu evlilikten Eteokles, Polyneikes adlarında iki erkek ve Antigone ile İsmene adlarında iki kız çocukları dünyaya gelir.

Bir süre sonra kenti saran veba salgını araştırılınca sebep olarak kral Oidipus'un geçmişteki baba katiliği ve anneye evlenme suçu ortaya çıkar. Anne-eş İokaste intihar eder, Oidipus, kendi elleriyle gözlerini oyar ve kör haliyle Thebai'den sürgün edilir.

Tebai'ye Karşı Yediler oyunu efsanenin bu noktasından sonra başlar.

Kral Oidipus Thebai krallığından ayrılmak zorunda kalınca bir iki sebeple (örneğin oğulların, kurban etinin o dönemde daha kıymet verilen yeri yerine, babalarına but göndermesi gibi) babalarının âhını (lanet) alan iki oğul taht için birbirine düşer ve savaşlar: Dışarda kalan Polyneikes, Argoslulardan destek alarak, kardeşi Eteokles'i tahttan indirmek üzere ata yurdu Thebai'ye saldırır. Saldırıları altı kapıdan başarıyla püskürtülürken yedinci kapıda karşılaşan iki kardeş birbirini öldürür. Böylece aile üzerinde üç kuşaktır süren, tanrı Apollon'dan gelen, baba Oidipus'un âhıyla desteklenen lanet, oğullar arkalarında erkek çocuk bırakmadığı için bir bakıma sona erer. Oyunun kısa özeti budur.

Tragedyada yer yer efsanenin önceki bölümlerine göndermeler de var. Bir koro ezgisindeki dizeler şöyle:

"Ama ne zaman ki çözüldü

O bela evliliğin bilinmezleri,

Daha fazla taşımadı o acıyı Oidipus

Ve baba katili olan aynı elle,

Çılgıncasına oydu çıkardı,

Sevgili çocukları kadar değerli gözlerini!" (763-768. dizeler. s. 40)

Oyun, en can alıcı bölümler belki de kayıp olan ilk iki tragedya geçtiği için, son derece durağan seyreder, aksiyon çok azdır. Ana karakterler için Eteokles, haberci ve koro diyebiliriz.

Ölen iki erkek kardeşin cesetlerinin başındaki kız kardeşler Antigone ile İsmene'nin birer dizelik ağıtlarından birkaçını seçerek alıyorum buraya...

"Öldürdün ama sen de gittin!

...

Mızrak, sonun oldu!

...

Akın ey gözyaşları!

...

Yükselin ey yakınmalar!

...

Dost eli ile öldün!

...

Elinle dostunu öldürdün!

...

"Bakın işte, kız kardeşleriniz nasıl yanınızda!" (s.47-48)

Bütün yorumcular, elimizde bulunan metnin sonundaki habercinin gelip "Kadmos kent halkının yüce meclisi'nin aldığı kararla Eteokles'in "vatanının sevgili mezarında huzur bulacağı", Polyneikes'inse gömülmeyeceğini, "köpeklerin parçalanmasına terk" edileceğini söylediği ve Antigone'nin buna karşı çıktığı iki tiratlık bölümün sonradan eklendiği konusunda hemfikirlerdir.

Bu eklentinin Sophokles'in *Antigone* oyununun etkisiyle ve ona bir giriş teşkil etmesi için yapıldığı görüşü bana da mantıklı geliyor.

Kavi surlarla çevrili Antik Thebai kenti 7 kapılı ya, salır olur demeyin, içinde yaşadığım Bursa da tarihte surlarla çevrili 5 kapılı bir kentti. Bitinya ve Bizans dönemleriyle, Osmanlıların ilk dönemlerinde. Ben halen şehrin bu antik bölgesinde, Hisariçi'nde oturuyor, bu tarihi kapıların üçünden gelip geçiyorum zaman zaman. Şu aylarda da çantamda okumakta olduğum antik tragedya kitapları oluyor...

Oresteia Üçlemesi

Antik Yunan Tragedyaları bir üçleme olarak yazılır, sonuna da gerilen seyircinin biraz gevşemesi için satirik bir oyun eklenir ve hepsi art arda sahnelenirdi. Tragedya konuları birbirinden farklı olabilir ya da birbirini sürdürebilir, yani başlangıçtan sona aynı uzunca konu -bir tür giriş gelişme sonuç gibi- arka arkaya işlenirdi. Örneğin ilk üzerinde durduğumuz *Persler* farklı konulu oyunlardan oluşma bir üçleme içinde yer alırken, *Thebai'ye Karşı Yediler* aynı konuyu sürdüren üçlemenin bir parçasıydı.

Günümüze üç tragedyası da gelebilen tek üçleme, Aiskhylos'un, *Agamemnon*, *Sunu Dökenler* ve *Eumenidler* tragedyalarından oluşma *Oresteia* üçlemesinde de konular birbirini sürdürmektedir. Üçlemenin sonunda yer alan satirik oyun *Proteus* ise yine kayıptır. Üçleme MÖ 458'de Atina'daki Dionysia festivalinde birincilik ödülü almıştır.

Üç oyunun kısa özeti şöyledir:

1) Klytaimnestra eşi Agamemnon'u; 2) Oğul Orestes annesi Klytaimnestra'yı öldürür; 3) Apollon ile Athena'nın desteğiyle anne katili Orestes mahkemede arındırılır-aklanır; üç tanrıçaları Erinysler, Hayırlı Tanrıçalar'a dönüşür ve Atreus soyunun üzerindeki lanet ortadan kalkar.

3) Agamemnon

Agan-memnon, "çok kararlı, iradeli, ısrarcı, eğilmeyen" demektir.

Oresteia üçlemesinin ikinci ve üçüncü oyunuyla birlikte MÖ 458'de Atina'daki Dionysia festivalinde sahnelenen bu tragedya 1672 dizeden oluşur.

Sahne Argos'taki (Mykenai, Miken?) "Atreusoğullarının sarayının önü"dür. 'Oğullar', Agamemnon ile Menalaos'tur ama burada oturan, ağabey Agamemnon'dur (Menalaos Sparta kralıdır).

Bir cümlelik özetle, oyunda Troya zaferinden sonra, cariyesi -Troya sarayının en güzel kızı- Cassandra'yla birlikte sarayına dönen Akhaların başkomutanı Agamemnon'un, eşi Klytaimnestra tarafından öldürülmesi anlatılır.

Kraliçeye âşığı Aigisthos da yardımcı olmuştur ama kılıç bizzat kraliçenin elindedir:

"Bir ağ ki, hiç kaçış yok, balık yakalar gibi,
Zenginliğin o belalı, o kat kat kumaşımı attım üstüne,
Ve iki kez vurup sapladım; iki kez haykırdı acıyla
Sonra, uzanıp kaldı öylece.
Üçüncüyü ölüye sapladım, bir şükür selamı olarak
Öte dünyanın efendisine, göçenlerin sığınağına.
Böyle verdi son nefesini, ruhunu teslim etti," (1382-1388.

dizeler, s. 59) Agamemnon'un yanı sıra Cassandra da öldürülür. Kraliyet kapısı açılınca Agamemnon'la ikisinin cesetleri birlikte görülür. Üstelik Cassandra her zamanki gibi yine olacakları görmüştür, ama üzerindeki Apollon lanetinden dolayı kendisini kimse dinlememiş, işitenler de kulak asmamış, inanmamıştır ona.

Homeros'un *İlyada*'sına bakarsak, Agamemnon'u Aigisthos öldürmüştür. Agamemnon'un ruhu, ölümler ülkesinde Odysseus'a şöyle anlatır ölümünü orada:

"Çok kurnaz Odysseus, tanrıya denk Laertes oğlu,
gemilerimde alt etmiş değil Poseidon beni
uğursuz yellerin azgın soluğunu salıp üstüme,
beni düşman adamlar da yok etmiş değil karada,
Aigisthos'tur hazırlayan bana ölümü ve eceli,
o öldürdü beni hain karımın yardımıyla,
evine buyur etmiş, oturtmuştu beni sofrasına,
öldürdü yemek yerken, boğazlar gibi ağılda bir sığırı.
Ben yürekler acısı bir ölümler böyle öldüm işte." (*İlyada*,

XI, 405-413)

Ayrıca Homeros'ta cinayet sofrada işlenirken Aiskhylos'un oyununda banyoda işlenir.

Bu cinayette Klytemnestra'nın temel gerekçesi, Troyaya'ya sefere çıkan gemilerin rüzgârda ilerleyebilmesi için Agamemnon'un öz kızları İphigenia'yı Artemis'e kurban etmesidir (ya da buna teşebbüsü), ikinci olarak da onun Klytaimnestra'yı kıskanması.

Agamemnon'un amcaoğlu Aigisthos'un gerekçesiyse, Agamemnon'la aralarındaki dedelerinden bu yana süregelen iktidar hırsı ve akıl almaz kanlı geçmiş. Aile üzerinde tanrısal bir lanet vardır yani.

Oyunun sonlarına doğru, üçlemenin sonraki ikinci oyununa bir gönderme vardır, "Argoslu ihtiyarlar" korosunun başı, bu kral cinayetinin öcünün gelecekte Orestes tarafından alınabileceğini söyler (1646-148. dizeler, s. 69).

Agamemnon, günümüz beğenisiyle de yer yer şiirselliğin hissedildiği bir oyun bana göre. Anlatımın hemen başında, Argos'taki (Mykenai, Miken?) sarayın damında Troya'dan meşale ışığıyla gönderilecek zafer işaretini bekleyen Gözcü. Klytaimnestra tarafından, on yıl sonunda gelen meşale ışığının doğrudan Troya'dan değil de (bu imkânsızdır) tepeden tepeye, doruktan doruğa iletilerek saraya ulaştığının anlatılması. Bu ve benzeri parçalar, son derece pastoral, romantik; işlenecek cinayetler öncesinde...

Yüzyıllar sonra ortaya çıkacak klasik edebiyatımızın gözde motifi bülbülün Cassandra'nın ağzından anlatılışına bakar mısınız:

"Ah güzel sesli bülbülün güzel talihi!
Tanrılar, sırtına tüyden bir giysi geçirip, gözyaşı
Dökmeyen tatlı günlerle dolu bir yaşam verdi bülbüle."
(1146-1148. dizeler, s. 50)

Ve bugün Anadolu'da, özellikle Bursa'da övünüp durduğumuz Erguvan Bayramı, erguvan motifi. Oyunda olayların geçtiği sarayda yerlerdeki örtüler, yer yer giysiler, asalet ve kutsallık simgesi olarak erguvanı renktedir .

Ve son olarak Anadolu'dan kış peysajları. Ulak (haberci) Troya önünde kurdukları kampta çektikleri meşakkati şöyle anlatır:

"..... Gökten aşağı düşen çiy,
Çayır çimenden yukarı tırmanan rutubet,
İliklerimize işleyip sıırsıklam dondururdu bizi.
Kış desen, İda Dağı'ndan aşağı, dayanılmaz
Bir beladır ki, kuş katiline çıkmıştır adı,
Yaz dediğinse, yaprak kııldamaz durgunlukta
Ölü gibi yatan denizin bayıltıcı sığağı..." (561-567. dizeler, ss. 29-30)

4) Sunu Dökenler (Khoēphōroi)

Sunu Dökenler (Oyunun Türkçe çevirisine *Adak Sunucular* adı verilmiş), *Oresteia* üçlemesi içinde ikinci oyun olarak MÖ 458'de Atina'da sahnelenir ve 1077 dizeden oluşur. Klytaimnestra ile Aigisthos'un Orestes tarafından öldürülüşü anlatılır.

Oyun, Argos'ta Agamemnon'un mezarı başında, öldürülen kralın oğlu Orestes, kızı Elektra ve Köle Kadınlar Korosunun mezara sunu dökmesiyle başlar, Orestes'in saraya dalıp yeni

kral Aigisthos'u ve babasının katili anne Klitemnestra'yı öldürüp kaçmasıyla son bulur.

Biraz açarsam, Orestes, tanrı Apollon'un yönlendirmesiyle yanında kuzeni Pylades olduğu halde babasının öcünü almak üzere yıllar sonra, çocukken ayrıldığı Argos'a döner, Agamemnon'un mezarına gelir. Orada mezara 'sunu' dökmeye gelen köle kadınlar korosu içindeki kardeşi Elektra'yla karşılaşır. Birbirlerini güçlkle tanıır ve anneleriyle âşığından öç alma konusunda birbirlerini teşvik ederler.

Orestes bir yabancı kimliğiyle saraya dalıp Aigisthos'u öldürür.

Annesine yönelecekken tereddüt geçirir, kuzeni (halasının oğlu) Pylades'e sorar: "*Ne yapsam Pylades? Annemin canını bağışlasam mı?*" (899. dize, s. 106)

Pylades şu cevabı verir (oyunda başka bir repliği de yoktur):

"*Apollon'un Delphoi kehanetleri nerede kaldı peki?*

Yemine sadakat nerede? Tüm dünyayı düşman etsen de kendine, tanrıları etme!" (900-903. dize, s. 106)

Sonra oğul-ana arasında geçen can yakıcı bir diyalogun ardından Orestes annesini de öldürür. Saray kapısından sahneye elinde kanlarla Orestes çıkar, arkasında Pylades. Ve yanları sıra tekerlekli -ya da kolay yuvarlanan- bir patform üzerinde Aigisthos'la Klytaimnestra'nın cesetleri görülür.

Orestes git git bir sıkıntıya, çöküntüye girer. Halüsinasyon görmeye başlar.

"*Kara giysiler içinde ve saçları yılanlarla sarılı kadınlar*"dan, "*köpekler*"den söz etmeye başlar ve fırlayıp gider. (1048-1062. dizeler, s. 113).

Bunlar, vicdan azabının simgesi diyebileceğimiz, yeraltının öç tanrıçaları Erinyesler'in ele alınacağı üçlemenin sonuncu tragedyası Eumenidler'e hazırlık ya da göndermedir.

Koronun dörtlüğü:

"*Hiçbir ölümlü yoktur ki, ömrünün tümü Suçlardan arınmış bir huzur içinde geçsin!*

Ah evlat, sıkıntı dediğin,

Bugün seni bulursa, yarın başkasına gider!" (1017-1020. dizeler, s. 112)

Homeros'un *Odyseia*'sında Aigisthos'un yedi yıl saltanat sürdüğü, sekizinci yılda Orestes tarafından öldürüldüğü kaydı vardır: III: 305-306.

Aynı konu, Agamemnon'un öcünün oğlu Orestes ve kızı Elektra tarafından alınması, üç büyük tragedyaya yazarınca da ele alınmıştır. (Hatta çok sonraları ve çağımıza kadar da işlenmiş bir temadır bu.)

Konuyu Aiskhylos *Sunu Dökenler (Khoēphōroi)* adıyla oyunlaştırdı, Sophokles ve Euripides *Elektra* adıyla oyunlaştırdı.

"Sunu" kavramı ve kitabın Türkçe adı üzerinde duralım biraz da.

Eski Yunan'da saygın kişiliklerin mezarına bal, süt, şarap ve bazen de sudan oluşan bir karışım (ya da sadece zeytinyağı ve bu sayılan sıvılardan biri) dökülürdü. "*Khoes - khoe*". Eski Yunancada bu sözcüğün anlamı "*ölüler onuruna içki (sıvı) dökmek*". Çevirmen şurup olarak karşılamış bu sıvıyı metinde, sorun da yok: "*Toprağın emdiği şurup babama erişmiş olmalı*" (165. dize, s. 79) diyor Elektra.

Kitabın Adı buradan geliyor: Sunu Dökenler, Sunu Taşıyanlar, Sunu'cular.

Türkçe çeviriye verilen "*Adak Sunucular*" adınıysa biraz sorunlu buluyorum ben kendi payıma. Çünkü burada söz konusu olan "adak" değil. Adak, beklenen şey gerçekleşirse, dilek yerine gelirse yapılan bir şeydir, genel olarak da kurban kesilir. ("Adak adadım: Şu ameliyat başarılı geçsin, kurban keseceğim", "Çocuk sınavı kazansın, pişi pişirip bütün mahalleye dağıtacağım", "Tarlardan iyi mahsul alırsam

kafesteki kuşları serbest bırakacağım"... gibi ifadelerde kendini bulur.)

"*Khoes*", bizim Ege'likte karşılıksız ve genelde yeni ölenler ile rüyada görülen ölümler için yapılan "*hayır*"a benziyor. Oyunda da Klytaimnestre gece gördüğü kâbus üzerine, Agamemnon'un mezarına sunu dökmeye yollar esir kadınlarla Elektra'yı.

Hayır, sunu dökmeye de olduğu gibi, ölümler mezarlarında rahat yatsınlar, huzur içinde uyusunlar diye yapılır.

Kitabı kapatmadan, insanlar oldum bittim zamanın bozulduğundan, saygı yitiminden söz ederler ya; bu konuda bir örnek de oyunumuzdaki köle kadınlar korosundan gelsin:

"*Saygı vardı bir zamanlar*

Bozulmamış, yozlaşmamış, zorlamasız

Yer etmişti halkın kulağında,

Yüreğinin derininde hatta. Şimdi nerdeee?" (54-57. dizeler, s. 74)

5) Eumenidler (Eumenides)

Oresteia üçlemesinin sonuncu eseri *Eumenidler* (Hayırlı Tanrıçalar) adını taşıyor.

Delphoi'de Parnassos dağı eteklerindeki Apollon tapınağında açılan sahne, 235. dizede Atina'daki Pallas Athena tapınağına taşınarak, burada 1056 dizeyle kapanır.

Tragedyalar için zorunluluk diye bilinen üç birlik (yer, zaman, konu birliği) kuralından yer birliği kuralına, bu oyunda uyulmaz.

Açılışı Apollon rahibesi yapar. Bir yanda dünyanın merkezi kabul edilen Omfalos taşının orada, elinden taze kan damlayan, kınından çıkmış kılıcı ve aynı zamanda çiçekli zeytin dalıyla Orestes, diğer yanda korkunç görünüşleriyle uyuyan yeraltı öç tanrıçaları Erinyesler vardır. Apollon, Orestes'e yardım edeceğini söyler, onu Hermes'in korumasıyla Atina'daki Athena tapınağına yollar. Klytemnestra'nın ruhunun uyandırdığı intikam tanrıçaları Erinyesler'le tartışır sonra Apollon ve onları tapınaktan kovar.

Atina'daki Pallas Athena tapınağında, tanrıça Athena, Orestes'i ve Erinyesler korosunu dinler, karar veremez; bunun için kentlin soyluları arasında "*tüm zamanlar için geçerli bir içtihat*" çıkartmak üzere "*kanlı olaylara*" bakan bir "*yeminli yargıçlar*" kurulu toplar (483-484. dizeler, s. 135). Bunlar "*altınla bile kanına girilemez*" güvenli insanlardır (s. 144).

Kurul huzurunda, davacı Erinyesler ve davalı Orestes ile avukatı konumundaki Apollon görüşlerini açıklar. Sonuçta karar için iki kâseye atılan taşlar eşit çıkınca jüri başkanı Athena'nın oyuyla Orestes aklanır.

Yeraltı tanrıçaları sonuçtan hoşnut olmasalar, tehditler yağdırır gibi olsalar da onları Athena ikna eder. Öç-intikam peşine düşmekten vaz geçerler. Ve onlara "*iyilikseverler, hayırseverler, merhametliler, hayırlı tanrıçalar*" anlamlarına gelen *Eumenidler* adı verilir. Oyunun adı buradan gelir.

"*Haydin, yürüyoruz, kızların, kadınların Ve ihtiyar anaların alayında! Erguvan renkli*

Giysilerinizle salınm, meşale ışıklarında"... (1037-1039. dizeler, s. 156)

Oyunda adı geçen, Atina Akropolis'inde (Yukarı şehir) 115 metre yükseklikteki *Areios pagos*'ta (Ares tepesi) toplanan mahkemenin, efsanevi ve tarihi, iki boyutu vardır.

Efsanevi boyut şudur: Savaş tanrısı Ares deniz tanrısı Poseidon'un oğlu Alirrothios'i öldürdüğü için Olympos tanrıları burada yargılanmıştır. Efsane dışında, burada epeydir, krala bağlı, başta cinayet olmak üzere önemli dava konularını görüşen bir kurul toplanmıştır zaman zaman. Buralardan hareketle Yunanistan'da yavaş yavaş demokrasinin kurulmaya başlandığı kabul edilir.

Areios pagos mahkemesi, sonradan Euripides'in Orestes konulu iki tragedyasında da geçecektir: *İphigenia Tauris'te* (MÖ 413) ve *Orestes* (MÖ 408) oyunlarında.

Oyuların eşit çıkması bence çok manidardır. Oyunda taraflar arasında; bir çocuk öncelikle annesinin mi babasının mı eserdir, Orestes babasının öcünü alarak adalet mi sağlamıştır yoksa anne katili mi olmuştur soruları çok konuşulur. Bence cevap ortadadır; hem bu, hem diğeridir. Eşittir.

Üçleme sonunda kanın kanla, öç alınarak temizlenmesi yerine, davanın bir mahkemede görülmesinin getirilmesi, son derece değerli ve çağdaş, çağcıl yaşama doğru önemli bir adımdır.

Perde, Atina şehrine övgüler ve iyi dileklerle adeta bir bayram kutlamasıyla kapanır (son beş dize):

"Kutsal içki, meşaleler, feda olsun size! Her şeyi gören yüce Zeus babayla

İlk kuşaktan kader tanrıçası Moira
Uzlaştılar Atena'nın Atina'sında!
Kutlayalım törenimizi şarkılarla!"

6) Zincire Vurulmuş Prometheus (Prometheus desmotes)

Aiskhylos'tan günümüze gelen eserlerin en önemlilerinden biri, çağımız kültüründe bile hâlâ insanın özgürleşme çabalarının simgesi sayılan mitolojik kahraman Prometheus'la ilgilidir.

Eser MÖ 460 yılları dolayında yazılıp sahnelenir. 1093 dizeden oluşur.

Zincire Vurulmuş Prometheus bir üçlemenin ilkidir -yaygın kanıya göre.

Üçlemenin Özgürlüğüne Kavuşan Prometheus (Promētheus Lyomenos) adını taşıyan ikincisi ile Ateş Getiren Prometheus (Promētheus Pyrphoros) adını taşıyan üçüncüsü günümüze ulaşmamıştır.

Elimizdeki eser "sarp bir kayalık" diye ifade edilen bir yerde başlayıp biter ki bu kayalığın Kafkasya'da olduğu kabul edilir, çeviride İskit adıyla anılır.

"Önceden gören" anlamına gelen Prometheus titanlar soyundandır. (Tiranla karıştırılmaya. Zeus'un tanrılar tanrısı olma özelliği kazanıp tiranlaşmasından önceki tanrıların adıdır titan. Kronos dönemindeki "altın çağ"ın.) Zeus, babası Kronos'u alt edip onun tahtına oturunca ölümlülerin "soylarını ortadan kaldırmak, bambaşka, yeni bir soy yaratmak" niyetine girer (s. 11). Prometheus buna karşı çıkar. Bir titan olarak kendisi ölümsüz olduğu halde "bütün sanatların kaynağı olan ateşi" (s. 1) insanlara vererek onları etkinleştirip yaşam pratiklerinin gelişmesini sağlar. Sonra insanların içine "kör umutlar" salarak onları "ölüm kaygısı"ndan kurtarır (s. 11-12). Bunlardan dolayı baş tanrı Zeus, Prometheus'u cezalandırır, kayalıklarda bir sütuna kollarıyla bacaklarından zincirletip ayakta dikilmeye mahkûm eder.

Prometheus burada Okeanos'a ve Okeanos kızlarından oluşan koroya Zeus'un bir gün tahtından indirileceğini söyler. Zeus hemen işin sırrını öğrenmek için Hermes'i yollar, ama Prometheus ona özellikle bir ipucu vermez. "Zeus'un kanatlı köpeği" Hermes, kızıl bir kartalın onun bedenini oburca kemireceğini söylese de kahramanımız onunla uzlaşmaz. Çünkü o kendisini kurtaracak kişinin çok sonraları ortaya çıkacağını (Herakles) bilmektedir.

Oyunun sonunda yıldırımlar ve kasırgalarla kayalar yıkılır, Prometheus ve Okeanos kızları gözden kaybolur.

Her gece yeniden toparlanıp büyüyen karaciğeri gündüzleri bir kartalın yemesi hadisesi, bu oyunda sadece ima olarak geçerken, Herakles'in bu kartalı okuyula vurup Prometheus'u da

zincirinden kurtarması ikinci oyundan kalan parçalarda görülür.

(Zincire Vurulmuş Prometheus'un Aiskhylos'un olmadığını, onun tragedya yazarı oğlu Euphorion'un olabileceğini ileri süren eleştirmenlerin bulunduğunu not edelim geçerken.)

Homeros'un iki ünlü destanı *İlyada* ve *Odyseia*'sında Prometheus adı geçmez. Buna karşın Yunan öğretici (didaktik) şiirinin babası Hesiodos (MÖ 750-650 araları) *Thegonia (Tanrıların Doğuşu)* adlı yapıtında Prometheus ile ilgili ayrıntılı bir portre çizer.

Aiskhylos bu yapıtında bunların bazılarını değiştirerek değerlendirmiştir.

Hesiodos'tan alıntı:

"Cin fikirli Prometheus'a gelince, Zeus Çözülmez zincirlere vurdu onu

Boyunu iki kat aşan bir sütuna bağladı. Sonra bir kartal saldı üstüne gergin kanatlı;

Ölümsüz karaciğerini yiyordu kartal,

Ve karaciğer geceleri geri büyüyordu Gergin kanatlı kuşun gündüz yediği kadar." (521-525. dizeler. s. 23)

Bir de Zincire Vurulmuş Prometheus'tan alıntı yapalım (Ana karakter Prometheus söylüyor):

"Varsın saldırsın üstüme çatal dilli alev, Yarılısın gökler yıldırımla,

Azgın yeller sarsın dört bir yanı

Dünyayı kökünden koparsın solukları, Denizler uğultulu dalgalarıyla

Silip süpürsün yıldız yollarını göklerde! Atsın sonunda beni karanlık Tartaros'a,

Girdapların amansız kucığına!

Ne yaparsa yapsın öldüremez beni." (s. 44)

Bir zamanlar Atina'da insanlara ateşi veren Prometheus'a teşekkür için yanan meşalelerle koşulan Prometheia yarışları düzenlenirmiş.

Her çağda insanlık dışı düzenlere başkaldıran, haksızlığa, adaletsizliğe karşı çıkan, bilinci ve özgürlüğü savunan insanlara ve onların simgesel adı Prometheus'a, ondan ilk söz eden didaktik şair Hesiodos'a ve tragedya şairi Aiskhylos'a ve okuyup bu sözcükleri anlam'a çeviren biri çıkarsa ona, onlara selam olsun.

* Ve Çevrilmemiş eser: 7) Yakarıcılar (Hiketides)

Aiskhylos'un MÖ 463 yılında Atina'da Dionysia birincilik ödüllü alan *Yakarıcılar* (ya da *Yalvaran Kızlar*) (*Hiketides*) adlı tragedyası Türkçeye çevrilmemiştir. Euripides'in bu addaki tragedyasıyla ikisinin konuları birbirinden farklıdır. Acaba çevrilmeme sebebi bu ad benzerliği midir, diye burada yazma gereği duyuyorum.

Danaus'un elli kızı Mısır'da kuzenleriyle zorla evlendirilmeyi istemedikleri için Kral Pelasgus tarafından yönetilen Argos'a kaçarlar. Pelasgus, bunları desteklese, Mısır'la savaşı göze alacak, desteklemese, Zeus'u kızdıracaktır. Böyle bir ikilem içinde kalır. Neyse ki bu oyun savaşı ve kızların hoşnutluğuyla sona erer. Ama üçlemenin sonradan gelen ve günümüze ulaşmayan ikinci ve üçüncüsünde neler olduğu hakkında sadece bazı görüşler vardır.

"Gemiler geçmeyen bir ummanda" çalınıp duran besteler gibi, kim bilir belki bu oyunlar da bir yerlerde hâlâ oynanıp duruyordur...

Not: Burada okuduğum kitaplardan *Zincire Vurulmuş Prometheus'u* Azra Erhat - Sabahattin Eyüboğlu Eski Yunanca asıyla Fransızcadan; *Persler'i* Güngör Dilmen Eski Yunanca aslından; *Tebai'ye Karşı Yediler*, *Agamemnon*, *Sunu Dökenler (Adak Sunucular)*, *Eumenidler* oyunlarını da Yılmaz Onay Almancadan çevirmiştir.

Cemile ÇAKIR

BEN HER GÜN

Ben her gün çalışırdım fabrikada
makinelere emzirirdi damarlarım.
Bir çelik parçasına dönüşürdüm de
yolları değiştirirdi adımlarım.

Ben her gün dokuma tezgâhında
yeryüzünün kumaşını dokurdum,
İğneler batardı tenime,
dikenli yollarda kanardı ayaklarım.

Ben her gün fırınlarda pişerdim,
ekmek kokusu yayılırdı her yana.
Pişerdim, yanardım, yanardı yüreğim.
Ah, ben her gün
kendime yağmurdan giysi dikerdim.

27 Haziran 2024

Mutallip SAYDULLA

UNUTMAK

Hiç kimse
Zamanın hesabını kitabını yapamaz
Sevginin
Diktikten sonra kesip atılan ağaca benzediği gibi
Hiçbir zaman gönlü engellemek olası değil
Kalbura su doldurmak gibi
Ben
Dumanların çemberinde kulaç atarken
Kendimle konuşuyorum:
“Sevsem ne olur kendimi tıpkı seni sevdiğim gibi.”
Şarkılar bitti
Dünya güya sona ermek üzere olan bir komedi
Genç ve sevimli bir kız kemanla müzik icra etmekten
Ellerini bana uzatmakta olduğunu hissettim
Gözlerimiz buluştuğunda “Biz, bizi unutmaya başladık.”
dedik.

Uygur Türkçesinden Aktaran:
Nur Ahmet KURBAN

Mehmet Akif TUTUMLU

YAZ HAİUKULARI -III

Yeşiltirmek
akıyordu usulca
birden bulandı,
nereye, diye sorunca

Kavaklar
söyle nasıl anlarım,
her yaprağını,
ayrı seven güneşi

Cevizler
de ki rüzgârına
evladı olayım,
akşamdan sabaha

Karıncalar
içine girip çıkıyor
sevgi sözcüklerinin,
yaz sürüyor

Rüzgâr
süpürüyor
eskimiş sessizliği,
yokluğunu bırakıyor

Serdar ABAY

AHŞAP EVLER TÜRKÜSÜ

Behçet Necatigil'e

Metruk ahşap evler
Kimsesiz kalan pencereler
odalar insansız neye yarar
toz ve küf acı bir çürüyüş

Özlenir o iyi giyimli günler
sararmış siyah beyaz hatıralar
Boşa! unutuş bir kemirgen

Binbir oda içimizde binbir boşluk
Etten bir duvar ahşaptan bir tabut
Neye yarar metruk ahşap evler
Kimsesiz kalan pencereler

Yayın Yönetmeni : Ramis Dara
Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü : Halim Çiftçi (Ömerbey Mah. Ş. K. Ahmet. Sok.
Fidan Apt. B. Blok. Kat: 2, D: 5- MUDANYA)
Yazışma ve posta kargo adresi : PK 68 16361 Ulucami – BURSA
E- Posta : akatalpa@hotmail.com
Yayın Türü : Yaygın süreli yayın. ISSN 1305 – 7685

İsteyen herkes akatalpa sitesinden kâğıt çıkışı alabilir.

Ocak 2000'de Bursa'da Ramis Dara, Melih Elal, Serdar Ünver, Ali Özçelebi ve arkadaşları tarafından kurulan şiir ve eleştiri ağırlıklı aylık edebiyat dergisi
Akatalpa (www.akatalpa.org), şair ve yazarlarımızın başışladıkları telifler ve bazı şiir dostlarımızın katkılarıyla yayımlanmaktadır.